

10. ZIEKTEN EN PLAGEN

Versie: april 2018

INHOUD

10. ZIEKTEN EN PLAGEN	1
10.1 ALGEMEEN	3
10.2 AALTJES	3
10.2.1 INLEIDING	3
10.2.2 BEMONSTEREN	4
10.2.3 BIETENCYSTEAALTJES	5
10.2.4 WORTELKNOBBELAALTJES	14
10.2.5 VRIJLEVENDE WORTELAALTJES	17
10.2.6 STENGELAALTJES	19
10.3 INSECTEN	22
10.3.1 INLEIDING	22
10.3.1.1 Aardvlooien	22
10.3.1.2 Bietenkevertjes	22
10.3.1.3 Bietenvliegen	23
10.3.1.4 Bladluizen	26
10.3.1.5 Emelten	29
10.3.1.6 Miljoenpoten ¹	30
10.3.1.7 Ritnaalden	32
10.3.1.8 Rupsen	33
10.3.1.9 Springstaarten	34
10.3.1.10 Tripsen	36
10.3.1.11 Wortelduizendpoten ¹	36
10.3.2 PILLENZAAD MET INSECTICIDEN	39
10.4 BLADSCHIMMELS	45
10.4.1 CERCOSPORA	45
10.4.2 RAMULARIA	46
10.4.3 ROEST	47
10.4.4 MEELDAUW	47
10.4.5 STEMPHYLIUM ('GELE VLEKJES')	48
10.4.6 HERKENNING VAN BLADSCHIMMELS	50
10.4.7 BESTRIJDING BLADSCHIMMELS	50
10.4.8 WERKING BLADSCHIMMELWAARSCHUWINGSDIENST	53
10.5 BODEMSCHIMMELS	54
10.5.1 RHIZOCTONIA	54
10.5.1.1 Biologie en symptomen	55
10.5.1.2 Rassenkeuze	59
10.5.1.3 Aanvullende maatregelen	60
10.5.1.5 IRS-advies rhizoctonia	61
10.5.2 VERTICILLIUM	61
10.5.3 VIOLETWORTELROT	64
10.5.4 APHANOMYCES ¹	65

10.5.4.1 Levenscyclus.....	65
10.5.4.2 Waardplanten en vermeerdering.....	66
10.5.4.3 Schade en beheersing.....	68
10.6 OVERIGE SCHIMMELS	70
10.6.1 VALSE MEELDAUW	70
10.6.2 PHOMA ¹	72
10.6.2.1 Levenscyclus.....	72
10.6.2.2 Waardplant en vermeerdering	72
10.6.2.3 Schade	74
10.7 VIRUSSEN.....	75
10.7.1 RHIZOMANIE.....	75
10.7.1.1 Bietenrhizomanievirus.....	75
10.7.1.2 Levenscyclus.....	76
10.7.1.3 Symptomen	76
10.7.1.4 Schade	80
10.7.1.5 Verspreiding.....	81
10.7.1.6 Beheersing van rhizomanie	82
10.7.1.7 IRS-advies rhizomanie.....	82
10.7.2 VERGELINGSZIEKTE.....	82
10.8 SECUNDAIRE AANTASTINGEN	83
10.8.1 PSEUDOMONAS	83
10.8.2 ALTERNARIA	83
10.9 OVERIGE ZIEKTEN EN PLAGEN.....	85
10.9.1 SLAKKEN.....	85
10.9.2 MUIZEN	86

10.1. Algemeen

Versie: mei 2017

Uit het bedrijfsparenonderzoek [SUSY](#) bleek dat ziekten en plagen een grote invloed hebben op het opbrengstniveau van de suikerbieten. De variatie in suikeropbrengst tussen telers kon gemiddeld voor 50% worden verklaard door de aanwezigheid van ziekten en plagen. Ondanks het nemen van gewasbeschermingsmaatregelen veroorzaakten ziekten en plagen alsnog 24% suikeropbrengstderving. Het is dus heel belangrijk om de juiste gewasbeschermingsmaatregelen op het juiste moment te nemen. Dit is onderdeel van een duurzame gewasbescherming. In dit hoofdstuk staat achtergrondinformatie beschreven voor de meest belangrijke ziekten en plagen. De overige ziekten en plagen staan vermeld in de applicatie '[Ziekten en plagen](#)'.

Algemene informatie over gewasbescherming, zoals het gewasbeschermingsbulletin, de milieumeetlat en de toelatingssituatie van gewasbeschermingsmiddelen kunt u vinden in [hoofdstuk 5.1](#). De principes van een duurzame gewasbescherming, waarnaar meerdere malen wordt verwezen in dit hoofdstuk, staan in [hoofdstuk 5.2](#). De belangrijke details voor uitvoeren van een bespuiting zijn beschreven in [hoofdstuk 5.4](#).

10.2. Aaltjes

Versie: mei 2017

10.2.1. Inleiding

In Nederland zijn er diverse soorten aaltjes, die schade veroorzaken in suikerbieten. De belangrijkste zijn bietencysteaaaltjes, wortelknobbelaaltjes, vrijlevende wortelaaltjes en stengelaaltjes. Soorten die schade doen in deze groepen, zijn:

- bietencysteaaaltjes
  - wit bietencysteaaaltje (*Heterodera schachtii*)
  - geel bietencysteaaaltje (*Heterodera betae*)
- wortelknobbelaaltjes
  - noordelijk wortelknobbelaaltje (*Meloidogyne hapla*)
  - graswortelknobbelaaltje (*Meloidogyne naasi*)
  - maïswortelknobbelaaltje (*Meloidogyne chitwoodi*)
  - bedrieglijk maïswortelknobbelaaltje (*Meloidogyne fallax*)
- vrijlevende wortelaaltjes
  - *Trichodorus similis*
  - *Trichodorus primitivus*
  - *Paratrichodorus teres*
  - *Paratrichodorus pachydermus*
- stengelaaltje
  - *Ditylenchus dipsaci*

Het is belangrijk om te weten welke aaltjes op een perceel aanwezig zijn om de juiste maatregelen te treffen om schade te beperken. Hoe en wanneer het beste een grondmonster kan worden gestoken staat beschreven in paragraaf 10.2.2 'Bemonsteren'. Informatie over de

aaltjes, schadedrempels en bestrijdingsmethoden zijn te vinden in de paragrafen 10.2.3 tot en met 10.2.6.

10.2.2. Bemonsteren

Om een goede indruk te krijgen welke aaltjes u hebt op uw perceel, hoeveel dit er zijn en wat voor schade u kunt verwachten, is het belangrijk een grondmonster te laten onderzoeken. Dit kan gebeuren bij onder andere De Groene Vlieg, Eurofins Agro, HLB, NAK, Nemacontrol en Roba Laboratorium.

Voor bietencysteaaaltjes, trichodoriden en wortelknobbelaaltjes is de benodigde hoeveelheid grond 1200 ml per hectare. Neem daarvoor 60 steken per hectare van 25 cm diep. Wilt u het grondmonster tegelijkertijd laten onderzoeken op al deze soorten aaltjes, dan is december tot en met maart de beste periode. Voor trichodoriden dient de grond koel en vochtig te zijn. Voor wortelknobbelaaltjes raden wij u aan om de monsters te laten analyseren met de incubatietechniek. Dan worden ook de aaltjes meegenomen die in het organisch materiaal (wortel- en gewasresten) aanwezig zijn. Indien deze techniek niet wordt toegepast, dan is de uitslag een onderschatting van het werkelijke aantal. Voor stengelaaltjes gelden speciale eisen. Zo moet bijvoorbeeld meer grond worden geanalyseerd, omdat bij enkele aaltjes per liter grond al schade kan ontstaan. Neem daarom vooraf contact op met het laboratorium. Het beste tijdstip voor alleen onderzoek naar bietencysteaaaltjes vindt u hieronder.

Tijdstip voor bietencysteaaaltjesonderzoek

Bemonstering op bietencysteaaaltjes kan tussen de oogst van het hoofdgewas (niet-waardgewas) en het bietenzaaien. Doe dit niet na de oogst van een hoofdgewas dat een waardgewas is voor bietencysteaaaltjes, zoals rode biet, spinazie, broccoli en koolsoorten. In paragraaf 10.2.3 staat een compleet overzicht van de waardplanten. De uitslag kan invloed hebben op de rassenkeuze en daarom is het zaak om op tijd te bemonsteren. Houd er rekening mee dat het bietencysteaaaltjesonderzoek zes weken kan duren. Na de teelt van een kruisbloemige groenbemester of waardgewas mag men binnen een half jaar geen monster nemen. Eventueel nieuw gevormde cysten worden niet goed aangetoond in het laboratorium. De uitslag is dan een onderschatting van de werkelijkheid. Kortom, het is het beste om in het jaar voorafgaand aan de suikerbieten een grondmonster te laten analyseren.

Kies bij een zware tot zeer zware besmetting (tabel 10.2.1) eventueel een ander perceel, ook bij de uitzaai van aaltjesrassen met partiële resistentie. Bij hoge dichtheden bietencysteaaaltjes blijven ook deze rassen in opbrengst achter.

Bij het aaltjesonderzoek ontvangt u een verslag met de mate van besmetting van het perceel. Naast het totaal aantal gevonden cysten, het aantal levenskrachtige cysten en het aantal eieren en larven vermeldt het ook de hieruit voortvloeiende besmettingsklasse. De indeling in klassen kan per laboratorium verschillend zijn. Tabel 10.2.1 geeft de indeling voor witte bietencysteaaaltjes weer, zoals het IRS ze gebruikt.

Tabel 10.2.1 Aantal eieren en larven per besmettingsklasse van het witte bietencysteaaaltje voor gronden met minder dan 13% lutum en gronden met meer dan 13% lutum.

lutum*	aantal eieren+larven per besmettingsklasse						
	niet besmet	zeer licht	licht	matig	vrij zwaar	zwaar	zeer zwaar
<13%	0	1-100	101-300	301-600	601-1.500	1.501-3.000	>3.000
>13%	0	1-150	151-400	401-700	701-2.000	2.001-4.000	>4.000

*13% lutum komt ongeveer overeen met 20% slib.

Meer informatie

In de brochure '[Bemonsteren op aaltjes - doe het met regelmaat!](#)' van het Actieplan Aaltjesbeheersing vindt u meer informatie over de manier waarop en wanneer u het beste kunt bemonsteren. Deze en andere informatie over aaltjes is ook te vinden in het handboek '[Aaltjesmanagement in de akkerbouw](#)' dat uitgebracht is door DLV Plant, PPO-agv en HLB in het kader van het Actieplan Aaltjesbeheersing.

10.2.3 Bietencysteaaaltjes

Er zijn in Nederland twee soorten bietencysteaaaltjes, die schade doen aan suikerbieten:

- [wit bietencysteaaaltje](#) (*Heterodera schachtii*);
- [geel bietencysteaaaltje](#) (*Heterodera betae*).

In deze paragraaf worden de beide bietencysteaaaltjes gezamenlijk besproken, tenzij anders vermeldt.

Schadebeeld

Kieplanten die zijn aangetast door bietencysteaaaltjes, blijven pleksgewijs achter in groei. Bij het geel bietencysteaaaltje is er kans op plantwegval bij vroege aantasting. Vanaf het zesbladstadium kan er bij beide aaltjes verwelking optreden. Bij oudere planten kenmerkt het schadebeeld zich door pleksgewijze 'slapende bieten' (figuur 10.2.1), bieten met gele bladeren (figuur 10.2.2) en sterk in groei achterblijvende planten. De buitenste bladeren vergelen, verdrogen en sterven af. Vaak treedt magnesiumgebrek op als gevolg van bietencysteaaaltjes en bovendien kan de aantasting door verticillium worden versterkt (zie [paragraaf 10.5.2](#)). De hoofdwortel is slecht ontwikkeld. Ook vormen er zich veel zijwortels. Op deze wortels zijn citroenvormige, speldenknopgrote cysten waarneembaar (figuur 10.2.3). Bij het wit bietencysteaaaltje zijn deze cysten eerst wit en kleuren later bruin. Cysten van het geel bietencysteaaaltje verkleuren tijdens de ontwikkeling van wit via geel naar bruin (figuur 10.2.4).

In jaren met een droge zomer heeft een lage besmetting al grote invloed op de opbrengst. Het kan leiden tot een 50% lagere opbrengst. De schade uit zich hoofdzakelijk in vermindering van het wortelgewicht. Bietencysteaaaltjes beïnvloeden slechts zelden het suikergehalte en de winbaarheid. Wel kan door de versterkte zijwortelvorming, afhankelijk van de weersomstandigheden tijdens groei en oogst, de hoeveelheid grondtarra toenemen.

Voor meer informatie over de schadebeelden en foto's zie de applicatie '[Ziekten & Plagen](#)' op www.irs.nl.

Figuur 10.2.1 Een plek slapende bieten door aantasting met witte bietencysteaaltjes.

Figuur 10.2.2 Magnesiumgebrek en verticillium kunnen ontstaan doordat bieten-cysteaaltjes de wortels hebben aangeprikt.

Figuur 10.2.3 Bietencysten van het wit bietencysteeltje op de wortels van een jonge plant. De cysten zijn ongeveer 1 mm groot.

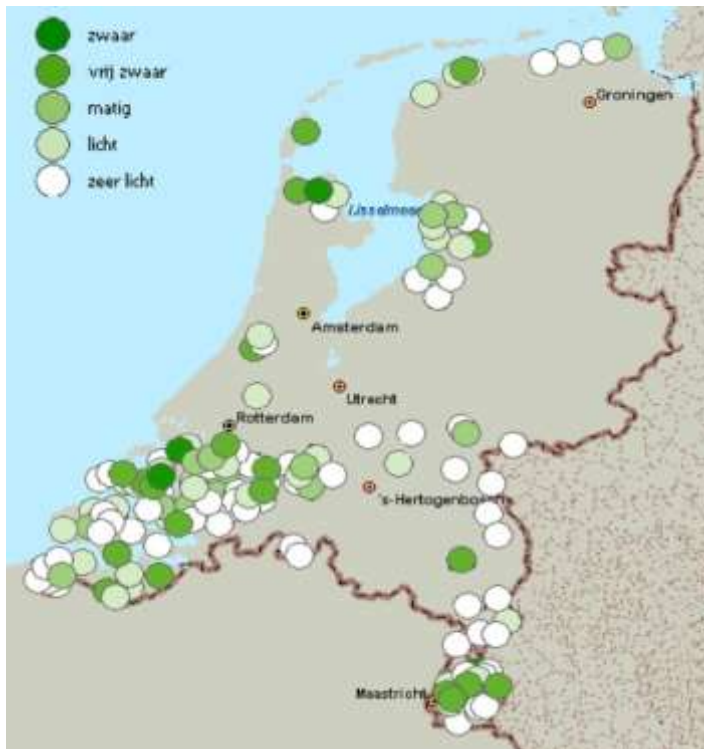
Figuur 10.2.4 Gele bietencysten op de wortels van een aangetaste biet.

Verspreiding van bietencysteeltjes

Het wit bietencysteeltje veroorzaakt al meer dan 150 jaar aantastingen in suikerbieten. Het aaltje komt door heel Nederland voor (figuur 10.2.5).

Het geel bietencystealtje daarentegen, is pas in het midden van de jaren zeventig voor het eerst waargenomen. De verspreiding ervan is beperkt tot de zand- en dalgronden (figuur 10.2.10).

Gedetailleerde informatie is te vinden in het rapport '[Verspreiding van witte bietencystealtjes \(*Heterodera schachtii*\) en gele bietencystealtjes \(*H. betae*\) in Nederland - Inventarisatie 2005 en 2006](#)'.

Figuur 10.2.5 Uit onderzoek in samenwerking met Blgg in 2005 en 2006 bleek dat 41% van de bietenpercelen besmet is met het wit bietencystealtje. Dit varieerde van zeer licht tot zwaar.

Figuur 10.2.6 Plaatsen waar het geel bietencysteeltje is gevonden in grondmonsters en diagnostiekmonsters van het IRS van 2005 tot en met 2016.

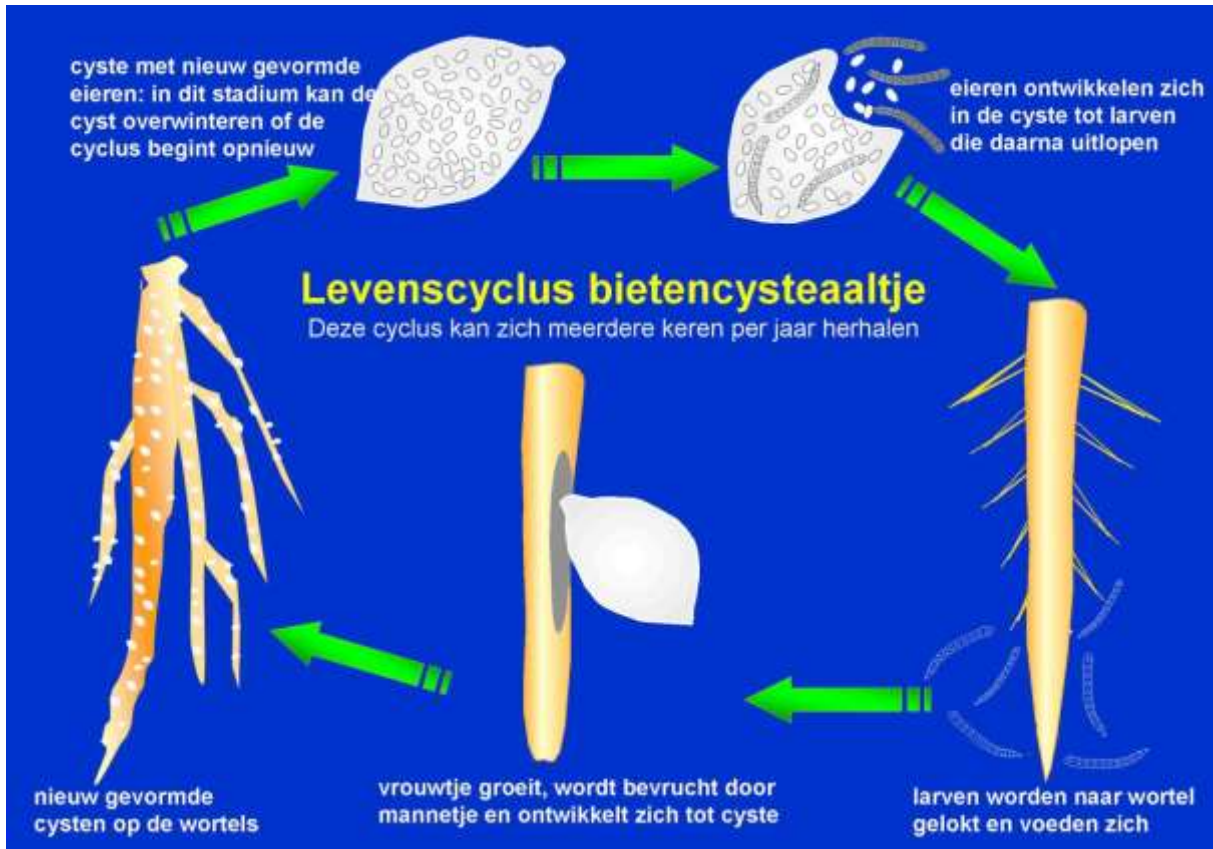
Levenscyclus en vermeerdering

In het voorjaar komen de larven uit de cysten en trekken naar de jonge wortels die ze vervolgens binnendringen (figuur 10.2.7). Bij het wit bietencysteeltje gebeurt dit bij temperaturen boven 8°C en bij het geel bietencysteeltje boven 15°C. In de jonge wortels ontwikkelen de witte bietencysteeltjes zich tot mannetjes en vrouwtjes. Bij gele bietencysteeltjes worden vrijwel uitsluitend vrouwtjes gevormd (parthogenese). Bij beide aaltjes zwellen de vrouwtjes op, breken door het worteloppervlak en zijn van buitenaf te zien als witte cysten ter grootte van een citroenvormige speldenknop. Bij het gele bietencysteeltje verkleuren ze vervolgens geel. Afhankelijk van de weersomstandigheden en de lengte van het teeltseizoen kunnen drie tot vier generaties per jaar tot ontwikkeling komen. Daarbij speelt niet alleen de totale temperatuursom van het teeltseizoen een rol, maar zijn ook temperatuur en vochtigheid gedurende de periode dat de jonge larven naar het wortelstelsel trekken belangrijk. Voor het wit bietencysteeltjes is het mogelijk de aantallen generaties te berekenen op basis van de totale temperatuursom. Dit is de som van de dagelijkse gemiddelde bodemtemperaturen minus de basistemperatuur van 8°C. Voor het voltooiën van één levenscyclus is een temperatuursom van ongeveer 465°C nodig. Bij een gemiddelde bodemtemperatuur, van bijvoorbeeld 14°C, heeft het wit bietencysteeltje $465/(14-8) = 78$ dagen nodig om zijn cyclus te volbrengen.

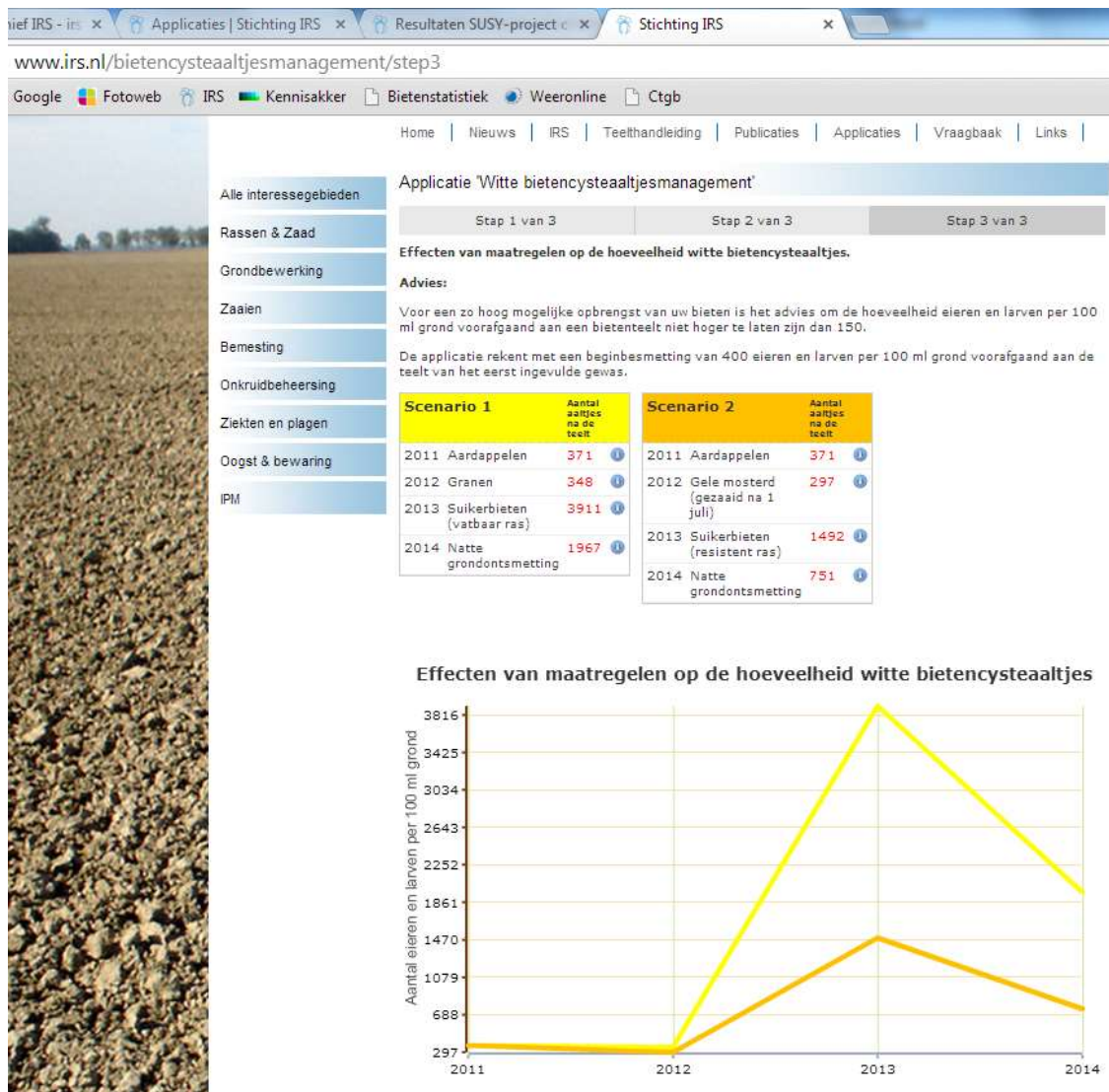
Daarnaast spelen bij de vermeerdering (Pf/Pi) van bietencysteeltjes de beginbesmetting en het bietenras een rol. Dit kunt u doorrekenen met de applicatie '[Witte bietencysteeltjesmanagement](#)' op de IRS-website (figuur 10.2.8). Is de vermeerderingsfactor (Pf/Pi) lager dan 1, dan is er sprake van uitzieking. Is de Pf/Pi hoger dan 1, dan is er sprake van een toename van het aantal eieren en larven. In het

veld kan de vermeerdering tussen percelen enorm verschillen. Dit heeft te maken met het lutumgehalte van de grond, het aantal antagonisten (van nature voorkomende natuurlijke vijanden) van bietencystealtjes in de grond, de vochtigheid en de beginbesmetting.

Figuur 10.2.7 Levenscyclus van het wit bietencystealtje.

Figuur 10.2.8 Voorbeeld uit de applicatie 'Bietencystealtjesmanagement' op www.irs.nl. Hier is het effect van verschillende categorieën bietenrassen en van bouwplannen op de hoeveelheid witte bietencystealtjes te zien.

Beheersmaatregelen

Om risico's te spreiden en om niet door aantastingen verrast te worden, is het noodzakelijk besmettingen met bietencystealtjes op meerdere manieren te beheersen:

- centraal staat daarbij het **grondmonsteronderzoek**, omdat bij alle maatregelen de hoogte van de besmetting een belangrijke rol speelt (zie [10.2.2 Bemonsteren](#));
- een **ruimere vruchtwisseling**;
- de teelt van een **resistente kruisbloemige groenbemesters**;
- het zaaien van een **partieel resistent bietencystealtjesras**.

De laatste drie maatregelen zijn onderdeel van het voorkomen en/of vernietigen van schadelijke organismen (principe 1) door een geïntegreerde gewasbescherming (zie [hoofdstuk 5.2](#)). Het gebruik van granulaten is financieel niet rendabel en wij raden dit af. Partieel resistente rassen, ook wel tolerante rassen genoemd, minimaliseren schade door bietencystealtjes en vermeerdering ervan wel.

Als een perceel besmet is met bietencystealtjes, is het nodig rekening te houden met het bouwplan. Daarmee kunnen grote opbrengstverliezen worden voorkomen.

Populaties van zowel het wit als geel bietencystealtje kunnen onder niet-waardgewassen (zoals aardappelen, granen en uien) uitzielen. Door de juiste gewassen in de rotatie op te nemen, verkleint de kans op vermeerdering en overleving van de aaltjes. Dit is bovendien een onderdeel van een geïntegreerde aanpak van de bietencystealtjes (zie ook [hoofdstuk 5.2](#)).

De gemiddelde uitzieling van het wit bietencystealtje onder een niet-waardgewas bedraagt circa 35%, maar ook dit cijfer is sterk afhankelijk van de besmettingsgraad. Bij een hoge besmetting kan de uitzieling oplopen tot 70%, afhankelijk van de aanwezigheid van antagonisten. Met een zesjarige rotatie van suikerbieten, zonder andere waardplanten in het bouwplan, is het wit bietencystealtje redelijk te beheersen. Bij het geel bietencystealtje is de uitzieling nog hoger, omdat bij het uitlopen van de larven lokstoffen een geringere rol spelen dan bij het witte bietencystealtje en de gevoeligheid voor antagonisten groot is. Hierdoor kan binnen enkele maanden 80% van de populatie verdwijnen en kan men met een vierjarige rotatie het geel bietencystealtje redelijk beheersen. Voor beide aaltjes is de variatie in uitzieling echter zeer groot en afhankelijk van weersomstandigheden. Dit maakt het noodzakelijk regelmatig grondmonsteronderzoek te laten uitvoeren. Beide aaltjes kunnen echter tot wel 15 jaar overleven. Dit betekent dat als er eenmaal een besmetting met bietencystealtjes op het perceel aanwezig is, dit zelden meer verdwijnt. Indien bietencystealtjes aanwezig zijn, beperk dan de teelt van overige waardgewassen. Waardplanten van het bietencystealtje zijn:

- suikerbieten, voederbieten, krotten en spinazie;
- alle koolsoorten, koolzaad, stoppelknollen en rabarber;
- bladrammenas en gele mosterd (alle rassen op de Nederlandse rassenlijst zijn resistent, waardoor ze bij vroege zaai juist voor vermindering van de aaltjes zorgen);
- een groot aantal onkruiden, zoals alle soorten ganzevoeten en veel kruisbloemigen (onder andere knopherik). Vooral geringe besmettingen bietencystealtjes houden stand of vermeerderen zelfs door de aanwezigheid van waardonkruiden.

De waardplantenreeks van het geel bietencystealtje omvat daarnaast nog de vlinderbloemige gewassen stamslaboon (*Phaseolus vulgaris*), tuinboon (*Vicia faba*), wikke (*Vicia sativa*) en in mindere mate enkele klavers. Ook een aantal onkruiden (zoals zuring en vogelmuur), lipbloemigen en anjer zijn waardplanten voor het geel bietencystealtje. Erwt wordt wel aangetast, maar het is geen waardgewas voor het geel bietencystealtje en deze vermeerdert zich er dus niet op.

Bij het opstellen van een bouwplan en inschatting van de schadekansen dient men zich te realiseren dat het bietencystealtje zich op waardplanten evengoed vermeerdert als op bieten, met uitzondering van vroege of late spinazie voor de conserventeelt. Door de relatief korte teelt van de conserven kunnen minder generaties bietencystealtjes tot ontwikkeling komen dan bij bieten. Dit geldt niet als spinazie voor het zaad wordt geteeld en ook niet als er gedurende het hele seizoen onkruiden op een perceel staan die waardplanten zijn van het wit bietencystealtje.

Bij een rotatie van 1 op 4 bij het geel bietencystealtje en 1 op 6 bij het witte bietencystealtje of ruimer wordt meestal geen schade van betekenis ondervonden. Daarbij is het wel belangrijk om andere waardgewassen en onkruiden die waardplanten zijn in andere gewassen te voorkomen, omdat deze ook het cystealtje kunnen vermeerderen.

Mogelijke gevolgen van veranderingen in een bouwplan op de hoeveelheid witte bietencystealtjes kunt u doorrekenen met de applicatie '[Witte bietencystealtjesmanagement](#)' op de IRS-website (figuur 10.2.8).

Het zaaien van resistente kruisbloemige groenbemesters met resistentie tegen bietencystealtjes kan onder gunstige omstandigheden de besmettingsgraad van witte en gele bietencystealtjes sterk terugdringen, nog sterker dan niet-waardgewassen. In het bedrijfsparenonderzoek [SUSY](#) gebruikten de telers met de hoogste opbrengsten in een regio vaker een groenbemester. Zij kozen veel vaker voor bladrammenas of gele mosterd als groenbemester dan telers met een gemiddelde opbrengst in diezelfde regio. Dit draagt bij aan een veel lagere besmettingsgraad voor bietencystealtjes op de percelen van de telers met de hoogste opbrengsten.

De larven die onder invloed van lokstoffen, afgescheiden door de wortels van de resistente kruisbloemige groenbemesters, uit de cysten komen en in de wortel doordringen, kunnen in resistente rassen niet volledig tot ontwikkeling komen. Hierdoor ontstaan weinig nieuwe cysten. Na een vroeg ruimend gewas en in ieder geval voor begin augustus gezaaid, kunnen resistente bladrammenas en gele mosterd (zie [rassenlijst](#)) een extra uitzieking van bietencystealtjes geven. De uitzieking van witte bietencystealtjes is onder het niet-waardgewas 30% en bij de nateelt komt daar 0-35% extra uitzieking bij. De effecten van de nateelt zijn sterk afhankelijk van de kwaliteit van het zaaibed, de structuur in de bouwvoor, het temperatuurverloop en het vochtgehalte van de bodem. Naarmate de temperatuur gedurende de herfst terugloopt, neemt de lokkende werking af. Daarom is het vaak niet mogelijk een uiterlijke zaaidatum aan te geven. Het kan zelfs voorkomen dat bij een relatief late zaai door een uitzonderlijke warme herfst, de temperatuursom van circa 500°C (en daarmee een goed resultaat) wordt bereikt. Daarentegen kan het onder droge omstandigheden in de nazomer voorkomen dat de cysten onvoldoende worden gelokt. De kansen op een goede reductie van de besmetting worden vergroot door een paar kilo zaad meer te gebruiken dan het advies luidt. De wortels zullen zich in de onderlinge competitie sneller ontwikkelen. Voor de nateelt die later wordt gezaaid dan half augustus, komt gele mosterd meer in aanmerking dan bladrammenas, omdat het zich sneller ontwikkelt dan bladrammenas. Voor een goede en snelle ontwikkeling is het belangrijk 40 tot 80 kg stikstof per hectare te geven.

Bij alle resistente kruisbloemige groenbemesters geldt dat het effect het grootst is bij een zeer goede doorworteling. Maak dan ook een zaaibed klaar dat zich in kwaliteit niet onderscheidt van dat voor bieten of andere gewassen of gebruik meer zaad dan het advies.

Meer informatie over deze groenbemesters en mengsels is te vinden in [hoofdstuk 5.6 Groenbemesters](#) en specifiek over het geel bietencystealtje is meer te lezen in het rapport '[Waardplantrelaties geel bietencystealtje voor groenbemesters](#)'.

Partiële resistente bietenrassen

Bietencystealtjesresistente rassen zijn partieel resistent tegen witte en gele bietencystealtjes. Dit betekent dat er nog altijd vermeerdering van deze aaltjes kan plaatsvinden, maar wel minder dan bij vatbare rassen (figuur 10.2.9).

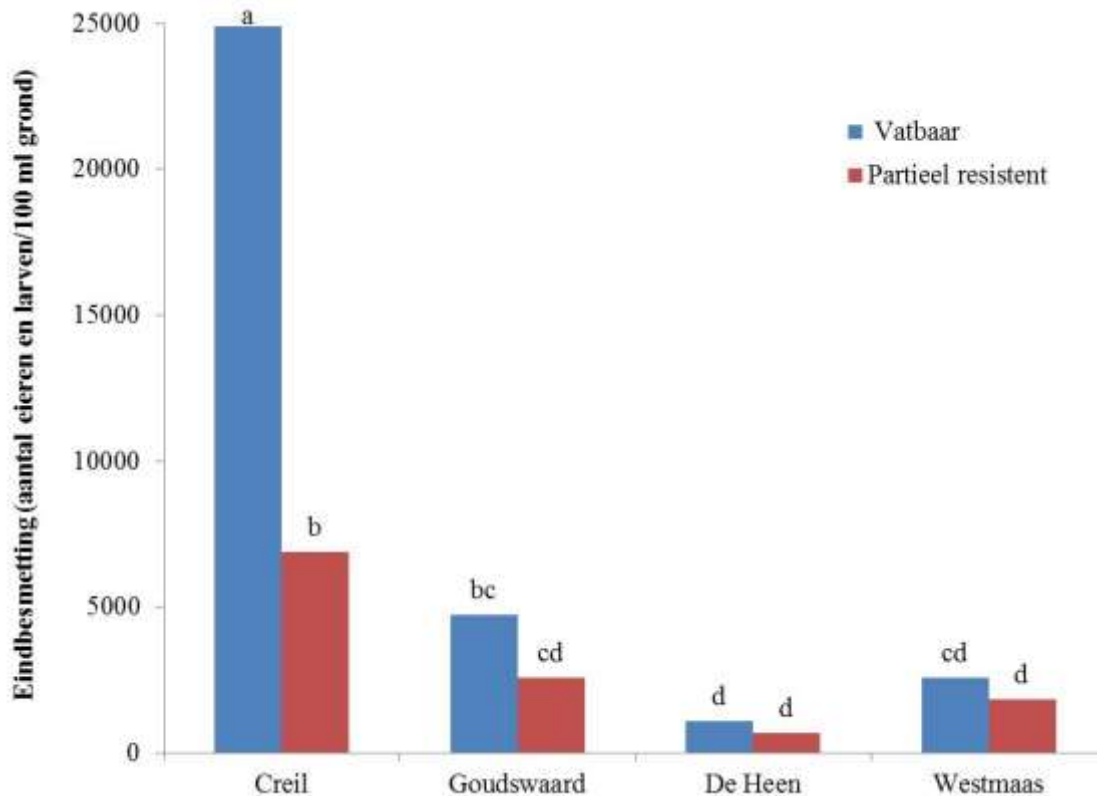

Bovendien zijn deze rassen ook tolerant voor bietencystealtjes, waardoor ze relatief weinig schade ondervinden van de bietencystealtjes. Vanaf het moment dat bietencystealtjes aanwezig zijn op een perceel, is het rendabel om partieel resistente bietenrassen te zaaien (zie [hoofdstuk 1.4 Rassenkeuze](#)). In het Rassenbulletin staan de eigenschappen van deze rassen, bepaald op proefvelden met bietencystealtjes. Daarin staan tevens rassen met een extra resistentie voor rhizoctonia en/of een aanvullende resistentie voor rhizomanie (zie ook [hoofdstuk 1.9 Rassenbulletin](#)). Bij een zware tot zeer zware besmetting

(>1.500 eieren en larven/100 ml grond) van beide aaltjes is het verstandig om de bieten, indien mogelijk, op een ander perceel te telen. Ook bij de teelt van partieel resistente rassen ontstaat er bij hoge aaltjesdichtheden toch schade.

Naast een bietencysteaaaltjesresistent ras zijn aanvullende maatregelen nodig om de besmetting verder te verminderen.

Figuur 10.2.9 Het effect van vatbare en partieel resistente rassen op de eindbesmetting met witte bietencysteaaaltjes op de rassenproefvelden in Creil, Goudswaard, De Heen en Westmaas in 2014. Verschillende letters (a, b, enzovoort) in de figuur duiden op significante verschillen (lsd 5% = 2745).

10.2.4. Wortelknobbelaaltjes

Er zijn vier soorten wortelknobbelaaltjes die schade veroorzaken aan suikerbieten in Nederland:

- noordelijk wortelknobbelaaltje (*Meloidogyne hapla*);
- graswortelknobbelaaltje (*Meloidogyne naasi*);
- maïswortelknobbelaaltje (*Meloidogyne chitwoodi*);
- bedrieglijk maïswortelknobbelaaltje (*Meloidogyne fallax*).

In 2004 is er een nieuw soort wortelknobbelaaltje (*Meloidogyne minor*) beschreven¹. Het ziet er naar uit dat dit aaltje zich niet vermeerdert op en geen schade doet in suikerbieten.

Schade in de bieten ontstaat, doordat planten achterblijven in groei. In het veld komt dit vaak pleksgewijs voor (figuur 10.2.10). De hoofdwortel wordt geremd in de groei en er ontstaan grote aantallen knobbels op de zijwortels (figuur 10.2.11). Ook kan zijwortelvorming ontstaan (figuur 10.2.12). Hierdoor is de wortelopbrengst lager en het tarrapercentage hoger.

Figuur 10.2.10 Valplek door aantasting met wortelknobbelaaltjes.

Figuur 10.2.11 Knobbels op de zijwortels veroorzaakt door wortelknobbelaaltjes.

Figuur 10.2.12 Vertakkingen en knobbels veroorzaakt door wortelknobbelaaltjes.

Wortelknobbelaaltjes zijn vooral te vinden op zand-, dal-, zavel- en lichtere kleigronden¹. Ze kunnen bij de meest algemene akkerbouwgewassen voor problemen zorgen. Ze hebben een zeer brede waardplantenreeks en vermeerderen zich snel.

Op de plaatsen waar het aaltje zich in de wortel binnendringt, ontstaan knobbels van wortelweefsel. De levenscyclus van deze aaltjes is vergelijkbaar met die van de cysteaaltjes. Het vrouwtje zet de eieren (300-500) echter buiten het lichaam af in een gelatinepakket in en op de knobbeltjes. De eieren zijn minder goed beschermd dan in een cyste. De larven komen in het voorjaar spontaan uit de eieren, zodra bodemvocht en temperatuur voldoende hoog (5-10°C) zijn. Omdat dit ook gebeurt als er geen waardplant staat, is de natuurlijke sterfte groot. De meeste soorten hebben meerdere generaties per groeiseizoen, zodat ze zich op een waardplant ook weer snel kunnen vermeerderen.

Knobbels veroorzaakt door het graswortelknobbelaaltje zitten vooral aan het einde van de wortels, zijn langgerekt en zeer dik. Het aaltje heeft maar één generatie per jaar en komt daardoor niet snel op een schadelijk niveau. Door een slechte waardplant als voorvrucht te telen, zijn er weinig problemen te verwachten met dit aaltje.

Het noordelijk wortelknobbelaaltje is te herkennen aan de grote ronde knobbels, waarbij de wortels splitsen op de knobbels. De twee maïswortelknobbelaaltjes zijn te herkennen aan de langgerekte knobbels, maar deze zitten in tegenstelling tot bij het graswortelknobbelaaltje meestal niet aan de uiteinden.

Door voor het telen van de bieten geen waardplant te telen, kan schade bijna altijd worden voorkomen, omdat wortelknobbelaaltjes snel uitzielen. Voor de keuze van de juiste voorvruchten kunt u gebruik maken van het [Aaltjesschema](#). Mocht er toch nog schade door wortelknobbelaaltjes worden verwacht, dan kan granulaat (15 kg/ha Vydate 10G) in de zaaivoor worden toegediend bij het zaaien. Bij het Noordelijk wortelknobbelaaltje is dit rendabel vanaf 100 larven per 100 ml grond. Bij het maïswortelknobbelaaltje (*M. chitwoodi*) is dit rendabel vanaf 500 larven, bij het bedrieglijk maïswortelknobbelaaltje (*M. fallax*) pas vanaf 2.500 larven per 100 ml grond en bij het graswortelknobbelaaltje vanaf 800 larven per 100 ml grond. Vaak komt het wortelknobbelaaltje pleksgewijs voor. Het is dan mogelijk om alleen op deze plekken granulaat toe te dienen.

Meer informatie

In het kader van het Actieplan Aaltjesbeheersing is op [Kennisakker](#) veel informatie beschikbaar over aaltjes. Hieronder staan de belangrijkste documenten over wortelknobbelaaltjes voor u op een rij:

- [Beheersing wortelknobbelaaltjes](#);
- [Rode lamp bedrieglijke maïswortelknobbelaaltje \(*Meloidogyne fallax*\)](#);
- [Rode lamp maïswortelknobbelaaltje \(*Meloidogyne chitwoodi*\)](#);
- [Rode lamp noordelijk wortelknobbelaaltje \(*Meloidogyne hapla*\)](#);
- [Schadewijzer – Vrijlevende en wortelknobbelaaltjes in de akkerbouw](#);
- Handboek '[Aaltjesmanagement in de akkerbouw](#)'.

¹ Karssen, G., Bolk, R.J., Van Aelst, A.C., Van den Beld, I., Kox, L.F.F., Korthals, G., Molendijk, L., Zijlstra, C., Van Hoof, R. en Cook, R. (2004). Description of *Meloidogyne minor* n.sp. (Nematoda: Meloidogynidae), a root-knot nematode associated with yellow patch disease in golf courses. *Nematology* 6 (1): 59-72.

10.2.5. Vrijlevende wortelaaltjes

De belangrijkste vier vrijlevende wortelaaltjes die schade veroorzaken aan suikerbieten in Nederland, zijn de trichodoriden:

- *Trichodorus similis*;
- *Trichodorus primitivus*;
- *Paratrichodorus teres*;
- *Paratrichodorus pachydermus*.

Trichodoriden veroorzaken schade aan suikerbieten, omdat ze de hoofdwortels aanprikken. Hierdoor sterft de hoofdwortel en ontstaan er vertakkingen van het wortelstelsel (figuur 10.2.13). De bieten blijven vaak pleksgewijs sterk achter in groei, waarbij grote en kleine planten afwisselend voorkomen (figuur 10.2.14).

Figuur 10.2.13 Vertakkingen van de wortels, omdat trichodoriden de wortels hebben aangeprikt.

Figuur 10.2.14 Pleksgewijs achterblijvende groei in de bieten, omdat trichodoriden de wortels hebben aangeprikt. Grote en kleine planten wisselen zich vaak af in de rij.

Vrijlevende aaltjes komen voor op zandgrond en lichte zavel en zijn relatief mobiel². Economisch gezien zijn trichodoriden het belangrijkste van de groep van vrijlevende aaltjes voor de bietenteelt. Ze worden vrijlevende wortelaaltjes genoemd, omdat ze de wortels oppervlakkig aanprikken, maar niet binnendringen zoals cysteaaltjes en wortelknobbelaaltjes. De kans op schade door trichodoriden is groter in een koud en nat voorjaar. Daarnaast wordt schade vaak geconstateerd op plekken met een te lage pH en laag organisch stofgehalte. De vrijlevende wortelaaltjes hebben zeer veel waardplanten en zijn daardoor moeilijk aan te pakken in bouwplanverband. In het [Aaltjesschema](#) staat de waardplantstatus weergegeven.

Het verhogen van de pH en/of het aanbrengen van extra compost op plekken met schade kan de schade beperken. Schade door trichodoriden kan daarnaast worden beperkt door granulaat (10 kg/ha Vydate 10G) toe te passen bij het zaaien in de zaaivoor. Uit eerder onderzoek is gebleken dat dit niet rendabel is bij aantallen lager dan 150 larven per 100 ml grond. Vaak komen trichodoriden pleksgewijs voor en dan is het ook mogelijk om op alleen deze plekken granulaat toe te dienen.

Meer informatie

In het kader van het Actieplan Aaltjesbeheersing is op [Kennisakker](#) veel informatie beschikbaar gekomen over aaltjes. Hieronder staan de belangrijkste documenten over trichodoriden voor u op een rij:

- [Beheersing trichodoriden](#);
- [Rode lamp vrijlevende aaltjes](#);
- [Rode lamp *Paratrichodorus teres*](#);
- [Rode lamp *Paratrichodorus pachydermus*](#);
- [Rode lamp *Trichodorus primitivus*](#);
- [Rode lamp *Trichodorus similis*](#);
- [Schadewijzer – Vrijlevende en wortelknobbelaaltjes in de akkerbouw](#);
- Handboek '[Aaltjesmanagement in de akkerbouw](#)'.

² Aasman, B., Van Beers, T., Wolfs, A. (2013). Aaltjesmanagement in de akkerbouw. Actieplan Aaltjesbeheersing, Den Haag. p.45.

10.2.6. Stengelaaltjes

Symptomen veroorzaakt door [stengelaaltjes](#) (*Ditylenchus dipsaci*) zijn soms al vroeg in het voorjaar waar te nemen. Als ze vroeg in het seizoen de plant binnendringen, veroorzaken ze gedraaide bladstelen, meerkoppigheid en gezwollen en misvormde bladeren (figuur 10.2.15)³. Deze schade is eenvoudig te verwarren met verkleving en misvorming door herbicidenschade, bijvoorbeeld door ethofumesaat.

Veel vaker zijn de symptomen pas in het najaar waar te nemen. In de meeste gevallen worden ze pas opgemerkt als de bieten rot aan de hoop liggen. Het [stengelaaltje](#) veroorzaakt namelijk koprot. In het begin is dit te herkennen aan de verticale groeischeurtjes in de kop (figuur 10.2.16). Er zijn dan vaak bruinachtige vlekken zichtbaar, die zich vrij snel kunnen ontwikkelen tot grote kurkachtige vlekken (figuur 10.2.17) en later rotte bieten (figuur 10.2.18). Bij het schillen van bieten met groeischeurtjes en kurkachtige vlekken zijn typische plekjejes zichtbaar (figuur 10.2.19). Zodra de bieten echt rot zijn, is dit niet of nauwelijks meer te zien. Meer symptomen van stengelaaltjes zijn te zien in de interactieve video 'wortelrot in beeld – stengelaaltjes' op www.irs.nl/interactievevideos.

Schade door stengelaaltjes is te beperken door het gebruik van granulaat (15 kg/ha Vydate 10G) bij het zaaien in de zaaivoor toe te dienen. Dit voorkomt de aantasting niet volledig, maar uit '[Onderzoek naar effect van bietenrassen en gebruik van granulaat op aantasting van suikerbieten door het stengelaaltje *Ditylenchus dipsaci* in 2006](#)' bleek dat met het toedienen van Vydate 10G het percentage rotte bieten lager was dan zonder Vydate.

Figuur 10.2.15 Verdikte bladstelen en gezwollen en misvormde bladeren veroorzaakt door stengelaaltjes (foto: Suiker Unie).

Figuur 10.2.16 Verticale groeischeurtjes in de kop veroorzaakt door het stengelaaltje.

Figuur 10.2.17 Grote kurkachtige plekken in de kop veroorzaakt door stengelaaltjes.

Figuur 10.2.18 Rotten bieten veroorzaakt door stengelaaltjes.

Figuur 10.2.19 Net onder de schil zijn kleine verkurkte vlekjes zichtbaar veroorzaakt door stengelaaltjes.

De volgende achtergrondinformatie is tot stand gekomen door de informatie uit de brochure 'Aaltjesmanagement in de akkerbouw'².

Stengelaaltjes verkeren het grootste deel van hun leven bovengronds in de plant. Niet alleen stengels, maar ook bloemknoppen en bladscheden zijn favoriete verblijfplaatsen van dit aaltje.

De levenscyclus is bij 15°C in drie weken rond. Het vrouwtje legt per generatie tot wel 500 eieren. De minimumtemperatuur voor het leggen van eieren ligt tussen de 1°C en 5°C. Deze eigenschappen zorgen ervoor dat zeer lage besmettingsniveaus gedurende het groeiseizoen oplopen tot zware besmettingen en deze leiden tot problemen met de groei. Vooral bij koud en vochtig weer worden de plekken steeds groter. Tijdens de bewaring gaat de aantasting door. Stengelaaltjes kunnen in principe op alle grondsoorten voorkomen. Ze overleven langer op zware grond, dan op de zandgronden. Daardoor vormen ze vaker een probleem op zware grond. In klei met meer dan 30% afslibbaar kunnen de stengelaaltjes het namelijk meer dan tien jaar zonder waardplant uithouden. De overleving vindt plaats in zowel de grond als op plantmateriaal en in zaad. De aaltjes vormen samen kluwen om zo uitdroging tegen te gaan. Er zijn meer dan twintig verschillende rassen van het stengelaaltje bekend met kleine verschillen in waardplantenreeks. Eén van deze rassen is het uien/roggeras. Het wordt voor de Nederlandse akkerbouw als belangrijkste gezien. In de tuinbouw zijn andere rassen stengelaaltjes belangrijk. Uiterlijk zijn verschillende rassen stengelaaltjes niet van elkaar te onderscheiden. De lange overleving en de moeilijkheden bij de identificatie maken een concrete advisering op het gebied van vruchtwisseling praktisch onmogelijk.

Meer informatie

In onderstaande publicaties vindt u meer informatie over stengelaaltjes:

- [Onderzoek naar effect van bietenrassen en gebruik van granulaat op aantasting van suikerbieten door het stengelaaltje *Ditylenchus dipsaci* in 2006;](#)
- [Rode lamp stengelaaltjes;](#)
- Handboek '[Aaltjesmanagement in de akkerbouw](#)'.

² Aasman, B., Van Beers, T., Wolfs, A. (2013). Aaltjesmanagement in de akkerbouw. Actieplan Aaltjesbeheersing, Den Haag. p.45.

³ Lejealle, F. (1982). Nederlandse bewerking: W. Heijbroek. Ziekten en plagen van de suikerbiet. Deleplanque & Cie, F-78600 Maisons Laffitte. 167 pp.

10.3. Insecten

Versie: augustus 2018

10.3.1. Inleiding

Er zijn zeer veel verschillende insecten, die schade veroorzaken in bieten. Door het verbod op neonicotinoïden, wat betekent dat speciaal pillenzaad niet meer gebruikt kan worden vanaf teeltseizoen 2019, zal de schade door insecten gaan toenemen. Regelmatig was vretelij al een belangrijke reden van overzaai, maar dit zal naar verwachting alleen maar meer worden. Tussen 2000 en 2017 varieerde de overzaai door vretelij tussen de 7 en 272 hectare per jaar ([Bietenstatistiek](#)).

Om schade door insecten te beperken, is het belangrijk om de insecten en de schade die ze veroorzaken, te herkennen. Als de schadedrempel voor het betreffende insect wordt overschreden, kan tot een bestrijding worden overgegaan (zie ook [hoofdstuk 5.2](#)). Hierbij is het belangrijk dat een teler rekening houdt met de effecten van middelen op milieu en natuurlijke vijanden (zie ook hoofdstuk [5.1.2](#) en [5.2](#)). Van enkele insecten vindt u hieronder een beschrijving met achtergrondinformatie. Voor overige informatie verwijzen wij u naar de Applicatie 'Ziekten en Plagen'. [Paragraaf 10.3.2](#) gaat over beheersingsmogelijkheden van insecten en de effecten hiervan op natuurlijke vijanden.

10.3.1.1. Aardvlooiën

Een [aardvlo](#) (*Chaetocnema* spp.) vreet kleine gaatjes in de kiembladeren en in de eerste echte bladeren van de bietenplant (figuur 10.3.1). De schade door dit insect wordt gemakkelijk verward met de schade veroorzaakt door de bovengrondse springstaart ([paragraaf 10.3.1.9](#)). Aardvlooiën komen voornamelijk voor op zand- en dalgronden en kunnen bij droog en schraal weer plotseling kiemplanten en jonge planten aantasten. Herbicidenbespuitingen kunnen dan leiden tot meer gewasreacties. Meestal leidt dit niet tot veel schade. Aardvlooiën bestrijden is meestal dan ook niet rendabel. Zie ook [paragraaf 10.3.2](#).

Figuur 10.3.1 De aardvlo (ongeveer 2,5 mm lang) veroorzaakt vraatschade aan bietenplanten (foto: Co Deleplanque).

10.3.1.2. Bietenkevertjes

[Bietenkevertjes](#) (1-1,5 mm lang) (*Atomaria linearis*) veroorzaken kleine ronde gaatjes of vlekjes op de wortel en onderaan de stengel, waardoor planten in het kiemblad tot twebladstadium kunnen wegvallen (figuur 10.3.2). Als temperaturen boven de 15°C stijgen, kunnen ze ook schade veroorzaken aan de bladeren (figuur 10.3.3). Ze veroorzaken vrijwel uitsluitend schade op klei- en lössgronden. Dit doen ze vooral op percelen biet-op-biet of biet-naast-biet.

Probeer percelen biet-op-biet of biet-naast-biet dus te voorkomen. Zie [paragraaf 10.3.2](#) voor de beheersingsmogelijkheden. Meer informatie staat in het '[Bodemplagenschema](#)'.

Figuur 10.3.2 Bietenkevertjes veroorzaken kleine ronde gaatjes of vlekken aan de wortel en het hypocotyl, waardoor planten kunnen wegvallen.

Figuur 10.3.3 Als de temperatuur boven de 15°C uitkomt, veroorzaken bietenkevertjes ook bovengronds schade aan planten.

10.3.1.3. Bietenvliegen

[Bietenvliegen](#) (*Pegomya betae*) zetten hun eieren in groepjes af op bietenplanten (figuur 10.3.4). Uit deze eieren kruipen larven, die mineergangen maken in de bietenbladeren (figuur 10.3.5). Na ongeveer negen tot 22 dagen verpoppen de larven zich in de grond. Dit is afhankelijk van de temperatuur. De bietenvlieg heeft drie generaties per jaar. Vooral de eerste generatie kan in bieten veel schade veroorzaken. De schadedrempel van de eerste generatie bietenvliegen is te vinden in tabel 10.3.1. Het optimale bestrijdingstijdstip is bij het uitkomen van de eieren en het zien van de eerste mineergangen. Later spuiten heeft geen zin en leidt alleen maar tot meer schade van de volgende generaties (figuur 10.3.6), doordat de bietenvliegen dan niet worden gedood, maar de natuurlijke vijanden van de bietenvliegen wel. Tussen de generaties is geen of slechts nauwelijks aantasting zichtbaar.

Tabel 10.3.1 Schadedrempel voor insecticide bespuitingen tegen bietenvlieglarven in de eerste generatie.

<i>bietenstadium</i>	<i>aantal volle eitjes per plant</i>
2-4 echte bladeren	4 of meer
4-6 echte bladeren	8 of meer

Bestrijding van de tweede en derde generatie is zelden rendabel. Een gezonde biet kan namelijk tot 30% van zijn bladoppervlak missen nadat het gewas gesloten is, voordat er financiële schade optreedt. Bij slechtgroeiende bieten ligt dit percentage lager. Het optimale bestrijdingstijdstip voor de tweede en derde generatie is bij het zien van de eerste (kleine) mineergangen. Een bespuiting later uitvoeren heeft geen zin. De schadedrempel voor de tweede en derde generatie is overschreden als er meer eieren per plant zijn dan het aantal bladeren van die plant in het kwadraat¹. Omdat ei-afzet niet uniform verdeeld is over het perceel is het aan te raden meer dan 20 planten verdeeld over het perceel te bekijken en daarvan het gemiddelde te nemen. Indien de ei-afzet voornamelijk aan de rand van het perceel voorkomt kan er ook voor een randbespuiting worden gekozen. Bijvoorbeeld bij een gemiddeld aantal bladeren van 25 bij 20 planten wordt de schadedrempel overschreden als er meer dan $25 * 25 = 625$ eieren gemiddeld per plant aanwezig zijn. In figuur 10.3.8 staat de levenscyclus van de bietenvlieg. Meer informatie over bietenvliegen is te vinden in het '[Bodemplagenschema](#)'. Zie [paragraaf 10.3.2](#) voor de beheersmogelijkheden.

Figuur 10.3.4 Eieren van de bietenvlieg op de onderkant van een bietenblad.

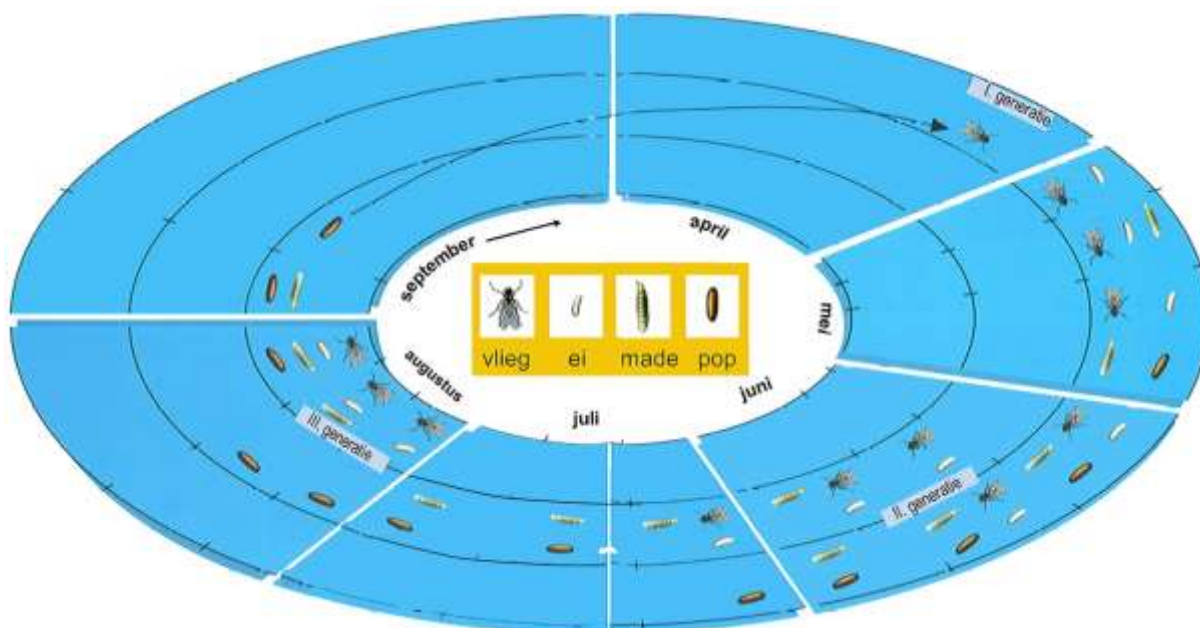
Figuur 10.3.5 De larven van de bietenvlieg maken mineergangen in de bladeren.

Figuur 10.3.6 Aantasting door larven van de bietenvlieg. De mineergangen drogen na verloop van tijd uit, waardoor delen van het blad dor worden. Zodra een bietengewas gesloten is kan een gezonde biet tot 30% van zijn bladoppervlak missen, voordat er financiële schade optreedt.

Figuur 10.3.7 Lege (platte eieren van de bietenvlieg). De larve is uit het ei gekropen en aan het blad gaan vreten (zie gaatjes).

Figuur 10.3.8 Schematische weergave van de levenscyclus van de bietenvlieg (naar Brendler *et al.*, 2008²).

¹ BBRO (2018). Advisory Bulletin. <https://bbro.co.uk/media/1135/bbro-advisory-bulletin-no-8.pdf>

² Brendler, F., Holtschulte, B. en Rieckmann, W. (2008). Zuckerrübe Krankheiten – Schädlinge – Unkräuter. AgroConceptVerlagsgesellschaft, Bonn. p272.

10.3.1.4. Bladluizen

De [zwarte bonenluis](#) veroorzaakt zuigschade aan bieten. Dit resulteert in het kroezen en omkrullen van de bladeren (figuur 10.3.9).

De [groene perzikbladluis](#) (figuur 10.3.10) en de sjalottenluis kunnen vergelingsziekten (virus) overbrengen. De groene perzikbladluis overleeft onder andere op koolsoorten, onkruidbieten en onkruiden. Er zijn drie soorten vergelingsziekte. Dit zijn BYV ([sterk vergelingsvirus](#)), BMYV ([zwak vergelingsvirus](#)) en BChV (bietenchlorosevirus) (figuur 10.3.11). Deze virussen zorgen allen voor geelverkleuring van de bladeren. Later kan verbruining optreden, omdat secundaire schimmels (*Alternaria*) deze aangetaste bladeren binnendringen.

Virusbronnen zijn spinazie, ganzevoetachtigen, muur, kruiskruid, kuilen met voederbieten en ook bietenopslag. Om bladluizen in het volgend voorjaar zo min mogelijk kans te geven virus te verspreiden, is het belangrijk onkruiden zowel tijdens als na teelten goed te beheersen, oogstverliezen te beperken en niet-geleverde bieten op tijd op te ruimen (zie [paragraaf 5.2.1](#)).

Om verspreiding van vergelingsziekte tegen te gaan, heeft de NVWA een teeltvoorschrift op haar website staan, waarin staat dat bieten met bladvorming niet voorhanden of in voorraad mogen zijn en dus vernietigd moeten worden na 1 april in Noord-Holland, Zuid-Holland, Flevoland, Zeeland, Noord-Brabant, Limburg en na 15 april in Groningen en Friesland. Meer informatie hierover op de website van de [NVWA](#).

Figuur 10.3.9 Omdat zwarte bonenluizen aan de bladeren zuigen, kroezen ze en krullen ze om.

Het is belangrijk om bladluispopulaties goed in de gaten te houden. Dit valt onder het tweede principe van een geïntegreerde bestrijding (monitoring, zie [paragraaf 5.2.2](#)). Zo kan een teler vaststellen wanneer de schadedrempel wordt overschreden (tabellen 10.3.2 en 10.3.3). Op dat moment is het ook pas zinvol om een bespuiting uit te voeren. Vanaf half juni of begin juli worden luizen gedood door parasitaire schimmels of andere natuurlijke vijanden (figuur 10.3.12). Dit was onder andere te zien op proefvelden in 2009 (zie project 03-01 in [Jaarverslag 2009](#)). Kijk daarom altijd eerst goed in het gewas alvorens een bespuiting uit te voeren. In veel gevallen is het dan niet meer nodig en kunt u kosten besparen.

Meer informatie over monitoren van bladluizen is te vinden in '[Cursus tellen en herkennen van bladluizen in suikerbieten](#)'.

Figuur 10.3.10 Groene perzikbladluizen.

Figuur 10.3.11 Pleksgewijs zijn planten aangetast door het zwak vergelingsvirus (BMV) dat de groene perzikbladluizen kunnen overbrengen.

Figuur 10.3.12 Vanaf half juni of begin juli worden luizen gedood door parasitaire schimmels of andere natuurlijke vijanden en is bestrijden niet meer nodig.

Tabel 10.3.2 Schadedrempel van de zwarte bonenluis. Zodra deze wordt overschreden, is een bespuiting rendabel.

<i>maand</i>	<i>aantal zwarte bonenluizen</i>
mei/juni	meer dan 50% van de planten bezet met kolonies van 30 tot 50 luizen
juli	meer dan 75% van de planten bezet met grote kolonies van meer dan 200 luizen

Tabel 10.3.3 Schadedrempel van de groene perzikbladluis. Zodra deze wordt overschreden, is een bespuiting rendabel.

<i>periode</i>	<i>aantal groene perzikbladluizen per tien planten</i>
mei en eerste helft juni	meer dan 2
tweede helft juni	meer dan 5

10.3.1.5.Emelten

Emelten (1-4 cm lang) zijn de larven van de langpootmug ([Tipula spp.](#)/[Nephrotoma spp.](#)). De soort *Tipula paludosa* is de belangrijkste veroorzaker van schade in suikerbieten. 's Nachts komen de emelten boven de grond en vreten dan aan bladeren en stengels van jonge bietenplanten (figuur 10.3.13). Naast *Tipula paludosa* doen ook andere soorten schade in bieten.

Bestrijding van emelten met insecticiden is maar zeer beperkt effectief (zie [paragraaf 10.3.2](#)). Indien het mogelijk is binnen het bouwplan te schuiven, kan het helpen om grasland, graszaad, granen en groenbemesters als voorvrucht te vermijden. Daarnaast zijn de eieren en larven (emelten) van de langpootmug gevoelig voor droogte. Het zou kunnen helpen om in het najaar de bovenste laag wat uit te laten drogen, door bijvoorbeeld met een cultivator het perceel te bewerken. Als de emelten van het soort *N. appendiculata* zijn kan het zin hebben om later te zaaien. Zie ook '[Later zaaien voorkomt emeltschade](#)'.

Figuur 10.3.13 De emelt vreet aan de bladeren en stengels van jonge bietenplanten. In de ochtend of vlak na een regenbui zijn ze soms boven de grond te vinden.

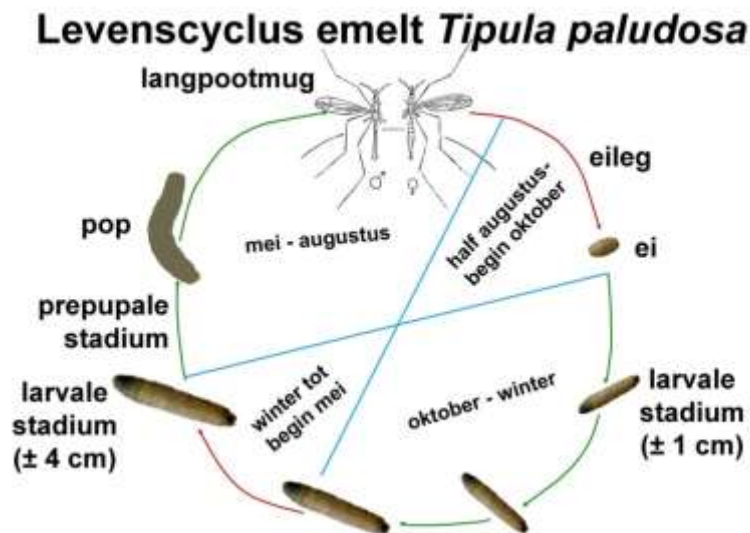
Monitoring

De aanwezigheid van emelten is te controleren door verspreid over het perceel in het voorjaar grondmonsters te nemen van 10 bij 10 cm van de bovenste 10 cm met een schepje of spade. Verdeel het monster zo fijn mogelijk in een emmer met zout water. Los daarvoor 1 kg zout op in vijf liter water. Op deze manier komen ze vanzelf bovendrijven. Tel van tien monsters het totaal aantal larven. Dit vermenigvuldigt met tien geeft het aantal emelten per vierkante meter. Bij meer dan 100 emelten per vierkante meter is het verstandig om geen bieten te zaaien, omdat de kans op schade dan te groot is. Op proefvelden is in het verleden al schade geconstateerd bij 20 emelten per vierkante meter.

Levenscyclus *Tipula paludosa*

Langpootmuggen van deze soort leggen hun eieren bij voorkeur op vochtige grasachtige planten in de periode van half augustus tot begin oktober (figuur 10.3.14). Zodra de langpootmug zijn eieren heeft gelegd, kruipen de jonge larven (emelten) na enkele dagen uit de eieren. Afhankelijk van de temperatuur in de herfst, overwinteren de emelten in het

tweede of derde larvale stadium. Bij temperaturen lager dan 5°C zijn ze niet actief. Ze zijn niet gevoelig voor vorst, maar wel voor droogte. Wanneer de bodemtemperatuur in het voorjaar boven 5°C komt, zet de levenscyclus zich voort. De larven uit het derde en vierde larvale stadium zorgen voor schade in bieten. Vanaf ongeveer begin mei begint het prepupale stadium. In dit stadium doet de emelt geen schade meer aan bieten. Vervolgens verpopt de emelt. In de zomer kruipen de langpootmuggen uit de poppen, die dan van half augustus tot begin oktober weer eieren gaan leggen. Meer informatie is te vinden in het '[Bodemplagenschema](#)'.

Figuur 10.3.14 Levenscyclus van *Tipula paludosa*.

10.3.1.6. Miljoenpoten¹

[Miljoenpoten](#) zijn geen insecten, maar behoren tot de duizendpotigen (Myriapoda). Het lichaam bestaat uit segmenten. Ieder segment heeft twee paar poten. Er zijn verschillende soorten miljoenpoten. De gespikkelde miljoenpoot (*Blaniulus guttulatus*) is de miljoenpoot die de meeste schade veroorzaakt in bieten (figuur 10.3.15). Deze miljoenpoot is acht tot twintig mm lang en slechts één mm breed. De miljoenpoten *Polydesmus* en *Brachydesmus* veroorzaken slechts zelden schade. Miljoenpoten zijn het meest actief op klei- en lössgronden met een losse structuur en na de teelt van een groenbemester met niet-kerende groundbewerking (NKG).

Levenscyclus

Volwassen miljoenpoten zetten hun eieren af in holtes in de bodem. Ze leggen tot wel enkele honderden eitjes per vrouwtje. Uit de eieren komen larven met zes poten. Elke keer als de larve vervelt, komen er segmenten met poten bij. In het tweede en derde jaar gaan de vervellingen door, totdat de miljoenpoot in het volwassen stadium is gekomen. Ze kunnen tot wel 60 segmenten lang worden en leven tot wel zes jaar.

Waardplanten en vermeerdering

Miljoenpoten hebben geen waardplanten waar ze zich goed op vermeerderen, het zijn alleseters. Ze zijn zeer polyfaag wat betreft plantenkeuze, maar voeden zich toch voornamelijk met dood organisch materiaal of organische stof. Hierdoor heeft gewasrotatie weinig effect om schade te voorkomen. De aantallen zijn het grootst op zware klei- en lössgronden, vooral die met een hoog organische stof gehalte.

Schade

Het voedsel van miljoenpoten bestaat hoofdzakelijk uit dood organisch materiaal. Schade treedt vooral op op percelen waar veel organische stof, zoals stro, in de bodem aanwezig is of wordt ingewerkt. Toch vreten miljoenpoten ook aan gewassen. Ze veroorzaken vooral schade als ze in grote aantallen aanwezig zijn. Schade ontstaat vooral aan kiemende zaden, jonge planten en vruchten, zoals aardbeien. Miljoenpoten veroorzaken schade in maïs, wortelen, granen, aardappelen, bieten, haver, tarwe, hop, erwten, bonen, sla, uien, bloemkool, aardbeien, lelie, tulpen en hyacinten. Bij suikerbieten is de schade doorgaans beperkt, met uitzondering van Zuid-Limburg. Hier kan de schade op percelen met kleefarde nogal ernstig zijn.

Miljoenpoten kunnen vooral onder vochtige en koude omstandigheden schade veroorzaken tot aan het twee- tot vierbladstadium van suikerbieten (figuur 10.3.16).

Bestrijding

In [paragraaf 10.3.2](#) is meer te lezen over de bestrijding van miljoenpoten.

Figuur 10.3.15 Gespikkelde miljoenpoot (*Blaniulus guttulatus*) is de meest voorkomende miljoenpoot in de bietenteelt.

Figuur 10.3.16 Miljoenpoten vreten aan de wortels van bietenplanten tot aan het twee- tot vierbladstadium.

¹ Deze tekst is gedeeltelijk overgenomen uit het '[Bodemplagenschema](#)'.

10.3.1.7. Ritnaalden

[Ritnaalden](#) zijn de larven van de kniptor (*Agriotes* spp.) (figuur 10.3.17). Ze komen op alle grondsoorten voor. Ze bijten de wortels van jonge planten (tot het vierbladstadium) door, waardoor de plant verwelkt en dood kan gaan. Aantasting vindt meestal pleksgewijs plaats. De kniptor heeft een vier- tot vijfjarige levenscyclus (figuur 10.3.18). Hierdoor kan ook twee jaar na het scheuren van grasland nog schade optreden.

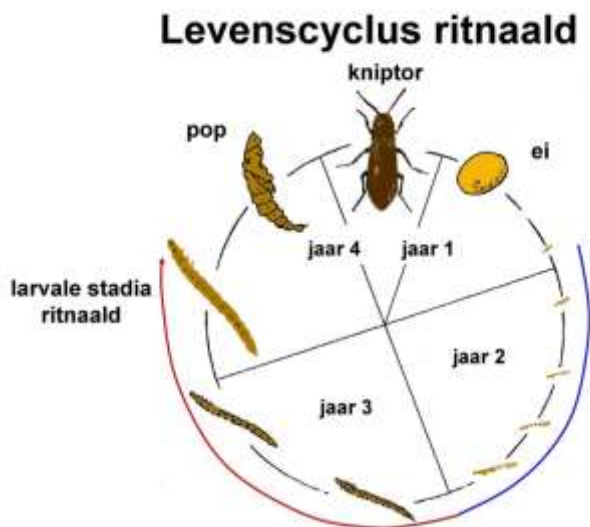

Het is mogelijk inzicht te krijgen in de aanwezigheid van ritnaalden door een halve aardappel 20 cm in de grond te graven en twee weken later weer op te graven. Als er boorgaten van ritnaalden aanwezig zijn, is schade te verwachten. Meer informatie over ritnaalden is te vinden in het '[Bodemplagenschema](#)'.

Figuur 10.3.17 Ritnaalden (larven van de kniptor) kunnen de wortels van jonge bietenplanten doorbijten, waardoor ze sterven.

Figuur 10.3.18 Levenscyclus van de kniptor, die vier tot vijf jaar duurt.

10.3.1.8. Rupsen

In de zomer kunnen verschillende soorten rupsen aan de bietenbladeren vreten. De [rups](#) van de gamma-uil veroorzaakt de meeste schade in bieten. Schade kenmerkt zich door onregelmatige gaten in de bladeren (figuur 10.3.19).

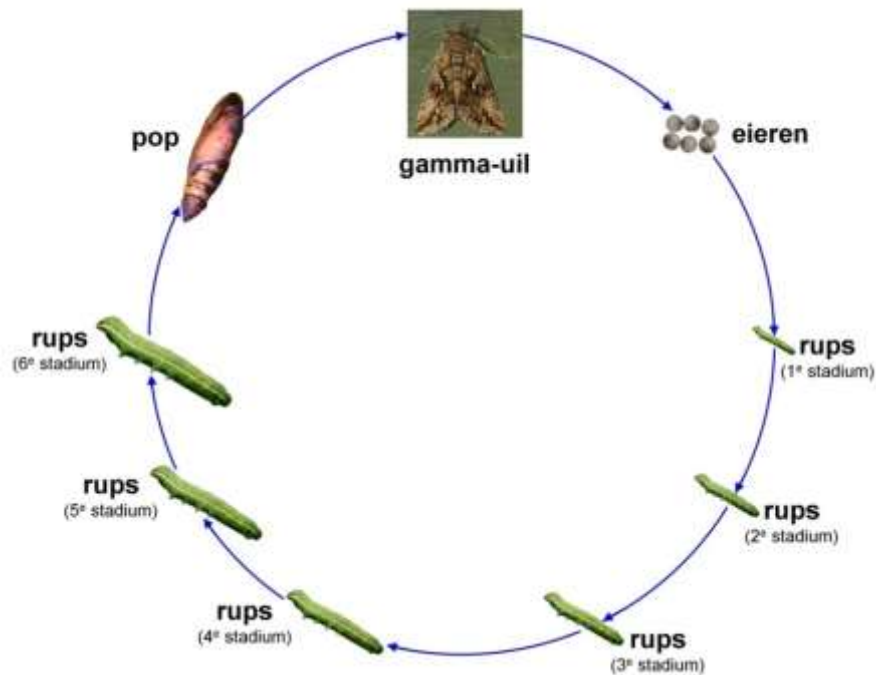
De levenscyclus van de rupsen (gamma-uil) duurt gemiddeld 56 dagen (figuur 10.3.20). Een vlinder zet ongeveer 260 eieren af. Na ongeveer tien dagen kruipen de rupsen uit de eieren. Vervolgens vreten ze gedurende ongeveer 27 dagen aan de bieten, waarna ze zich verpoppen. Na negentien dagen kruipen de vlinders uit de pop en begint de levenscyclus opnieuw. Per jaar zijn er twee tot drie levenscycli.

Bestrijding is pas nodig als 30% van het bladoppervlak dreigt te worden weggevreten. Na het sluiten van het gewas kan een gezonde biet namelijk 30% van zijn blad missen, voordat er schade optreedt.

Figuur 10.3.19 Rups van de gamma-uil maakt onregelmatige gaten in de bladeren.

Figuur 10.3.20 Levenscyclus van de gamma-uil. Tijdens het groeiseizoen kan de levenscyclus twee- tot driemaal worden doorlopen.

10.3.1.9. Springstaarten

Er zijn twee soorten springstaarten die schade veroorzaken in bieten: [bovengrondse springstaarten](#) (*Sminthurus viridis*) en [ondergrondse springstaarten](#) (*Onychiurus armatus*). De bovengrondse springstaart is donkergrijs en bolvormig (figuur 10.3.21). Hij komt voor op alle grondsoorten en veroorzaakt schraapvraat en kleine gaatjes aan kiembladeren en eerste echte bladeren. Hierdoor kunnen er kleine bladmisvormingen ontstaan. Deze aantasting leidt zelden tot schade. Bestrijden na opkomst is vaak niet nodig.

Figuur 10.3.21 Bovengrondse springstaarten veroorzaken kleine gaatjes in de bladeren.

De ondergronds levende springstaart (1,5 mm lang) is wit van kleur (figuur 10.3.22). Hij komt vooral voor op vochtige zware kleigronden en op kleigronden met een hoog gehalte aan organische stof. Ondergrondse springstaarten kunnen al schade veroorzaken, zodra het kiempje uit het zaadje komt. Hierbij ontstaan planten met zware misvormingen of komen ze helemaal niet tot ontwikkeling (figuur 10.3.23). In een later stadium ontstaan er langgerekte vraatplekken op de wortels en op het hypocotyl. Vooral onder koude omstandigheden en diepe zaai kan er schade ontstaan. Meer informatie is te vinden in het '[Bodemplagenschema](#)'. Meer informatie over het beperken van schade is te lezen in [paragraaf 10.3.2](#).

Figuur 10.3.22 Ondergronds levende springstaarten.

Figuur 10.3.23 Zwaar misvormde plant door vreterij van ondergrondse springstaarten.

10.3.1.10. Tripsen

Tripsen (*Thrips tabaci*/*T. angusticeps*) veroorzaken schade aan kiemplanten en planten in het tweebladstadium (figuur 10.3.24). Ze prikken aan de bladeren en zuigen de cellen leeg. Daardoor ontstaan kleine zilverachtige vlekjes op de bladeren. Bij vroege aantastingen sterven de uiteinden van de kiem- en eerste echte bladeren, waardoor ze naar buiten krullen. In een koud en droog voorjaar kunnen ze schade veroorzaken. Met erwten, uien of vlas als voorvrucht kan meer schade worden verwacht. Probeer deze voorvruchten dus te vermijden. Door bieten of distels op de hand uit te kloppen is te zien of ze aanwezig zijn. Bestrijding is pas zinvol wanneer er veel tripsen aanwezig zijn. Omdat tripsen zich in het hart van de plant kunnen verschuilen, is het soms moeilijk ze te raken. Lees meer over de bestrijding in [paragraaf 10.3.2](#).

Figuur 10.3.24 Schade door tripsen (foto: H. Glas).

10.3.1.11. Wortelduizendpoten¹

Wortelduizendpoten zijn geen insecten, maar behoren wel tot de geledpotigen (Arthropoda). De volwassen wortelduizendpoot is langgerekt (vijf tot zeven mm lang) en is helder crèmewit van kleur (figuur 10.3.25).

Levenscyclus

Wortelduizendpoten overwinteren hoofdzakelijk in het volwassen stadium. Ze kunnen tot wel 1,20 m diepte in de bodem zitten. In het voorjaar (vanaf 4,5°C) beginnen ze met de eiafzet. Elk vrouwtje legt vier tot 25 eieren per keer. De larven komen na acht tot 28 dagen uit de eieren. Dit is afhankelijk van de temperatuur en de vochtigheid. De jonge larven hebben zes paar poten en iedere keer als ze vervellen neemt het aantal poten en segmenten toe, tot maximaal twaalf paar. Na ongeveer de negende vervelling (40-60 dagen later) zijn de dieren volwassen en begint de eiafzet opnieuw. De eiafzet duurt tot de herfst. Wortelduizendpoten kunnen 2,5 tot vier jaar overleven.

Waardplanten en vermeerdering

De wortelduizendpoot *Scutigerella immaculata* heeft een zeer brede waardplantenreeks. Hieronder vallen aardappelen, bieten en maïs, maar ook chrysanten, asperges, selderij, sla, komkommer, tomaten, radijs, peterselie, spinazie, aubergine, wortels, luzerne, asters, gerst, bonen, rode bieten, bloemkool, fresia's, geraniums, gladiolen, grassen, sla, voederbieten, champignons, erwten, aardbeien en tarwe. In zware klei- en lössgronden, vooral de gronden met een hoog organische stof gehalte, zijn de aantallen wortelduizendpoten het grootst. Na gele mosterd als groenbemester zitten er meer wortelduizendpoten in de bodem dan na gerst, rogge en haver. Doordat wortelduizendpoten zich voeden met afgestorven plantenresten, gisten, schimmels, mest en grond, lijkt de vermeerdering niet afhankelijk van de voorvrucht, maar des te meer van de bodemstructuur en de hoeveelheid vocht in de bodem.

Schade

Wortelduizendpoten voeden zich met afgestorven plantenresten, gisten, schimmels, mest, grond en planten. Ze vreten pas aan levende planten als ze voedselgebrek hebben.

Wortelduizendpoten zijn het meest actief op klei- en lössgronden met een losse structuur en worden niet aangetroffen op zandgronden. Ze kunnen zelf niet graven en kunnen zich in een vaste structuur dus slecht bewegen. Ze hebben bij voorkeur een jonge, losse, rijkelijk bemeste grond. In gematigde gebieden kunnen ze schade doen in aardappelen, bieten en maïs. In bieten kan schade optreden tot aan het zes- tot achtbladstadium (figuren 10.3.26 en 10.3.27). Ze kunnen ook schade veroorzaken in chrysanten, asperges, selderij, sla, komkommer, tomaten, radijs, peterselie, spinazie, aubergine, wortels, luzerne, asters, gerst, bonen, rode bieten, bloemkool, fresia's, geraniums, gladiolen, grassen, sla, voederbieten, champignons, erwten, aardbeien en tarwe.

Meer informatie over het beperken van schade is te vinden in [paragraaf 10.3.2](#).

Figuur 10.3.25 Wortelduizendpoot (foto: Proefstation voor de Bloemisterij).

Figuur 10.3.26 Schade aan kiemplanten veroorzaakt door wortelduizendpooten kenmerkt zich door langgerekte vraatplekken op de wortels.

Figuur 10.3.27 Planten kunnen wegvallen door aantasting door wortelduizendpoten tot aan het zes- tot achterbladstadium.

¹ Deze tekst is gedeeltelijk overgenomen uit het ['Bodemplagenschema'](#).

10.3.2. Insecten beheersen

In mei 2018 heeft de Europese Commissie besloten dat neonicotinoïden niet meer gebruikt mogen worden voor de beheersing van insecten in buitenteelten. Dit betekent voor telers dat ze geen gebruik meer kunnen maken van speciaal pillenzaad vanaf teeltseizoen 2019 en dat de insectenbestrijding een andere aanpak vraagt. In paragraaf 10.3.2.1 staat informatie over de beheersingsmogelijkheden. Force, een insecticide in het pillenzaad, is een alternatief tegen bodeminsecten. Dit werkt niet tegen blad insecten en daardoor is wekelijks waarnemen van blad insecten en hun natuurlijke vijanden nodig. Meer informatie over de beheersing van blad insecten staat in paragraaf 10.3.2.2.

10.3.2.1. Bodeminsecten

Voor de beheersing van bodeminsecten (ondergrondse bietenkevers, ritnaalden, wortelduizendpoten, miljoenpoten, ondergrondse springstaarten en emelten) kan een teler kiezen voor Force (10g tefluthrin) of Vydate 10G. De werking van beide middelen in vergelijking met speciaal pillenzaad staat weergegeven in tabel 10.3.4. Beide middelen zijn minder effectief dan speciaal pillenzaad. Gezien de hoge kosten van Vydate 10G is het advies om dit middel alleen te gebruiken als de schadedrempels van aaltjes worden overschreden (zie figuur 10.3.28). Vydate 10G is te duur als het alleen wordt ingezet voor de bestrijding van insecten. De schadedrempels van aaltjes zijn te vinden in [paragraaf 10.2 Aaltjes](#). Het kaartje in figuur 10.3.29 geeft weer voor welke gebieden een bestrijding van bodeminsecten met Force wordt aangeraden mits er geen gebruik wordt gemaakt van Vydate

10G (rode kleur). In Noord- en Zuid-Holland, Zeeland, West-Brabant klei, Flevoland, de rivierkleigebieden, de Betuwe en Zuid-Limburg is het vrijwel noodzakelijk om te kiezen voor Force. In deze gebieden komen insecten voor die na opkomst niet meer te bestrijden zijn, zoals bietenkevertjes, springstaarten en miljoenpoten. In de overige gebieden is Force alleen aan te raden indien schade door ritnaalden of emelten wordt verwacht.

Ritnaaldenbestrijding

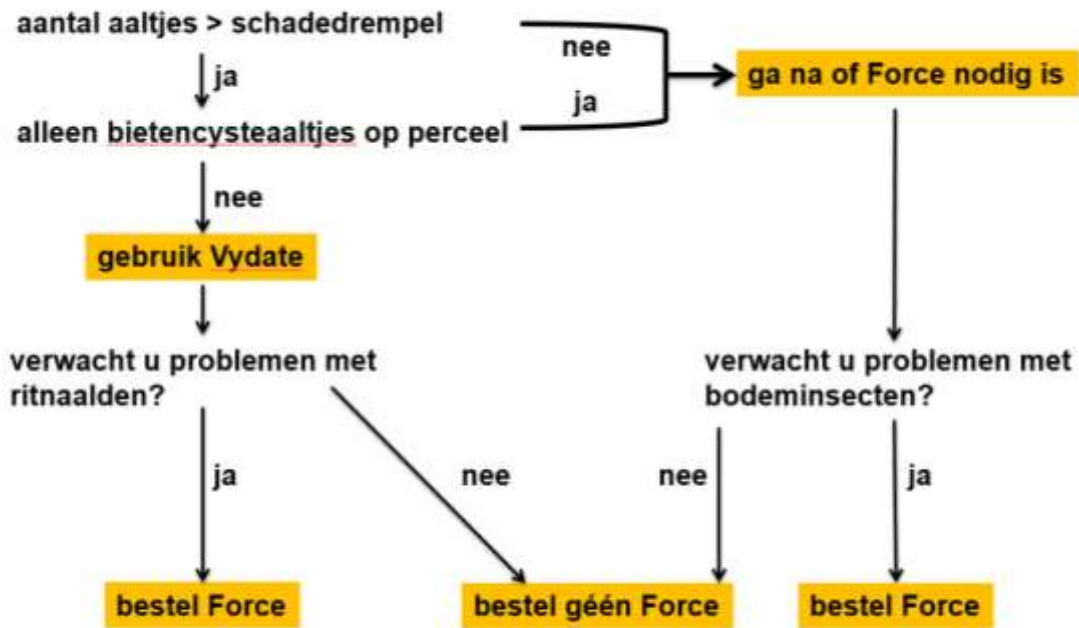
Force beschermt de planten, maar alleen als de druk van ritnaalden niet te hoog is. Als er te veel ritnaalden zitten, zullen er toch veel planten wegvallen, omdat de ritnaald pas sterft als zij van de plant heeft gevreten. Door met behulp van kniptormonitoring de kniptorren te bestrijden in voorvruchten, kan schade in bieten worden beperkt. Lees meer informatie over de kniptormonitoring op Kennisakker: '[Voorkom ritnaaldschade door doelgerichte bestrijding van kniptor](#)'. Gebruik van Vydate 10G in de zaaivoor is niet effectief in de bestrijding van ritnaalden.

Tabel 10.3.4 Werking Force (10g tefluthrin) en Vydate 10G (15 kg/ha) ten opzichte van speciaal pillenzaad (Sombbrero).

werking tegen	werking		
	Force	Vydate 10G	Sombbrero
bladluizen, bietenvliegen, tripsen, aardvlooien, wantsen, schildpadtorretjes	-	+	+++
bietenkevers bovengronds	-	+	+++
bietenkevers ondergronds	++	++	+++
ritnaalden	++	-	++
wortelduizendpoten	++	++	++
miljoenpoten	++	+	++
springstaarten	+	++	++
emelten	+	+	+

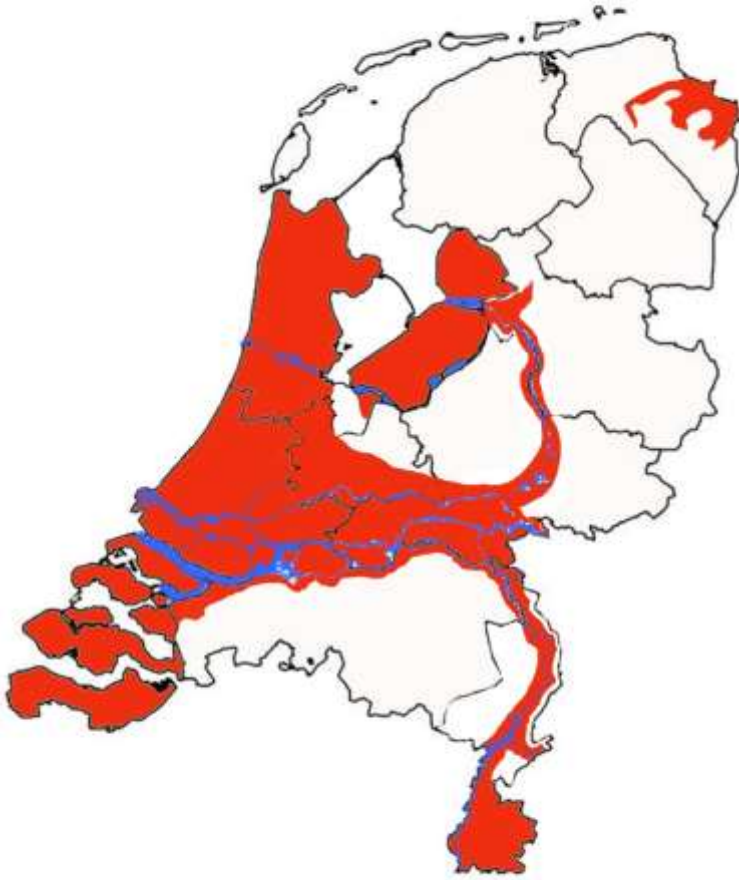
- = geen werking; + = matige werking; ++ = redelijke werking; +++ = goede werking.

Vydate of Force?

Vydate 10G gebruiken om alleen bodeminsecten te bestrijden is te duur!

Figuur 10.3.28 Bij gebruik van Vydate 10G voor de beheersing van aaltjes, is in sommige gevallen het bestellen van Force in het bietenzaad niet nodig, omdat Vydate 10G ook een insectenwerking heeft.

Figuur 10.3.29 In gebieden met de rode kleur is het verstandig om Force (pillenzaad met insecticiden) te kiezen. In gebieden met een witte kleur is Force alleen maar te adviseren indien er schade door ritnaalden en/of emelten verwacht worden.

10.3.2.2. Bladinsecten

Het middel Force werkt alleen maar tegen bodeminsecten. Het middel Vydate 10G werkt maar zeer beperkt tegen bladinsecten. Daardoor dienen bladluizen, bovengrondse bietenkevertjes en tripsen met volveldsbespuitingen te worden aangepakt. De toegelaten insecticiden staan vermeld in tabel 10.3.5.

Natuurlijke vijanden

Omdat het belangrijk wordt om natuurlijke vijanden van bietenvliegen en bladluizen te sparen om de populatieopbouw te beperken, is het advies om zo min mogelijk pyrethroïden (Decis, Karate Zeon, Ninja, Sumicidin Super) in te zetten. Zeker omdat er reeds is aangetoond dat groene perzikbladluizen (de overbrengers van vergelingsvirussen) verminderd gevoelig zijn voor pyrethroïden. Door pyrethroïden te gebruiken worden de natuurlijke vijanden van deze bladluizen wel gedoodt, maar de bladluizen zelf niet, waardoor de populatie bladluizen alleen maar sneller zal toenemen bij gebruik van pyrethroïden. In [paragraaf 5.1.2.2](#) staan effecten

van insecticiden op de natuurlijke vijanden. Houdt hier rekening mee met de keuze van de insecticide.

Mengen van insecticiden met herbiciden of meststoffen

Het mengen van insecticiden met herbiciden is theoretisch mogelijk maar niet aan te raden. Het advies is om insecticiden met meer water (500 l/ha) te spuiten in vergelijking met herbiciden. Bovendien dient een middel op basis van pirimicarb (Pirimor en UPL Pirimicarb) te worden gespoten met een 95% driftreducerende maatregel. Mengen met meststoffen wordt afgeraden. Meer informatie over het mengen van gewasbeschermingsmiddelen is te vinden in [paragraaf 5.4.4](#).

Tabel 10.3.5 Werking en nevenwerking van insecticiden tegen de diverse insecten.

insect	insecticide	aantal toepassingen
bladluizen	Pirimor, UPL Pirimicarb	max. 2
	Teppeki	max. 1
	Calypso	max. 2
bietenvliegen	Decis	max. 1*
ondergrondse bietenkevers, miljoenpoten, wortelduizendpoten, springstaarten	Force	
	Vydate 10G	
ritnaalden	Force	
tripsen	Karate Zeon, Ninja	max. 2*
	Decis	max. 1*
	Sumicidin Super	max. 1*
aardappelstengelboorder	Sumicidin Super	max. 1*

*Oude, nog toegelaten etiketten hebben meer toepassingen op het etiket staan. De nieuwe etiketten zijn naar schatting medio 2019 op de markt en dan gelden de maximale aantallen toepassingen zoals vermeld in deze tabel.

Bladluisbestrijding

Bestrijding van bladluizen kan met de selectieve middelen pirimicarb (Pirimor of UPL Pirimicarb (0,4 kg/ha)) of flonicamid (Teppeki (0,14 kg/ha)) die de meeste natuurlijke vijanden sparen, of met Calypso (0,15 l/ha) (zie ook [paragraaf 5.1.2.2 Neveneffecten op natuurlijke vijanden](#)). Pirimor en UPL Pirimicarb mogen maximaal twee keer per seizoen worden ingezet (met een interval van minimaal 14 dagen), Teppeki maximaal één keer en Calypso maximaal twee keer (met een interval van minimaal 21 dagen). Pirimor en UPL Pirimicarb staan extra driftreducerende maatregelen. Insecticiden breken sneller af bij warm en zonnig weer en daarom is het aan te bevelen in de avonduren een bestrijding uit te voeren.

Bietenvliegbestrijding

De larven van de bietenvliegen kunnen bestreden worden met delthamethrin (o.a. Decis; 0,3 l/ha). Bestrijding dient te worden uitgevoerd op het moment van uitkomen van de larven uit de eieren. Dit is het moment waarop de eerste mineergangen zichtbaar worden. Later bespuiten heeft geen zin, aangezien de larve dan spoedig gaat verpoppen. Daarbij kan een pyrethroïdenresistente bladluispopulatie bij de bestrijding van de bietenvlieg bovendien snel toenemen.

Bovengrondse bietenkevers

Ondergrondse bietenkevers kunnen bestreden worden met Force. Zodra de temperaturen boven de 15 graden Celsius uitkomen, kunnen ze ook bovengronds schade veroorzaken. Op dat moment kunnen bietenkevers bestreden worden met pyrethroïden.

Rupsenbestrijding

Bestrijding van rupsen is mogelijk met deltamethrin (diverse merken; 0,3 l/ha; maximaal één toepassing per seizoen), maar is pas nodig als 30% van het bladoppervlak dreigt te worden weggevreten. Na het sluiten van het gewas kan een gezonde biet namelijk ongeveer 30% van zijn blad missen, voordat er schade optreedt. Deltamethrin werkt alleen op rupsen, maar niet op vlinders, eieren en poppen.

Tripsenbestrijding

Bestrijding van tripsen is mogelijk met deltamethrin (diverse merken; 0,3 l/ha; maximaal één toepassing per seizoen), Karate Zeon (0,05 l/ha) of Sumicidin Super (0,2 l/ha; maximaal twee toepassingen per seizoen met een interval van 7 dagen). Deze middelen zijn allemaal pyrethroïden en zijn ook erg schadelijk voor natuurlijke vijanden van andere plagen (zie ook [5.1.2.2 'Neveneffecten op natuurlijke vijanden'](#)). Zet deze middelen dus pas in als het echt nodig is. Pyrethroïden dienen op een droog gewas te worden gespoten en bij voorkeur 's avonds. Ze breken namelijk snel af bij fel zonlicht en temperaturen boven 25°C.

10.4 Bladschimmels

Versie: februari 2017

In de loop van het groeiseizoen kunnen bladeren van suikerbieten door verschillende bladschimmels worden aangetast. Hoe zwaarder de aantasting, hoe meer loof voor de productie van suiker verloren gaat en hoe groter de schade. Dit hoofdstuk gaat in op de diverse bladschimmels ([10.4.1](#) t/m [10.4.5](#)), de herkenning ervan ([10.4.6](#)), hun bestrijding met aandacht voor het voorkomen van resistentievorming bij de schimmel ([10.4.7](#)) en de bladschimmelwaarschuwingsdienst ([10.4.8](#)).

10.4.1. *Cercospora*

Afhankelijk van de weersomstandigheden, verschijnen vanaf begin/midden juli de eerste vlekjes [cercospora](#) (*Cercospora beticola*) op de volgroeide bladeren. Ze zijn 1 tot 3 mm in doorsnee en hebben een donkere, vaak paarsachtige, rand (figuur 10.4.1). Bij warm vochtig weer ontstaan middenin die vlekjes, vooral aan de onderkant van het blad, zwarte puntjes omgeven door een grijze viltlaag. Dit zijn de sporendragers met daarop de witte sporen van de schimmel. De aantasting kan zich snel uitbreiden over het blad en over het perceel. De optimale temperatuur voor cercospora is 23-27°C en een luchtvochtigheid van >96%. De sporen van cercospora worden door regen en wind verspreid en kunnen enkele jaren op resten van het gewas in de grond en op onkruidbieten overleven. De schimmeldruk is vaak hoger op

- percelen waar biet-op-biet is gezaaid,
- met een nauwe gewasrotatie met suikerbieten (1 op 4 of nauwer),
- een perceelsgedeelte waarop in het voorgaande jaar een bietenhoop lag,
- perceelsranden waar bieten naast een zwaar besmet bietenperceel van vorig jaar staan. Op deze percelen (perceelsdelen) vindt men vaak de eerste aantasting. Deze eerste aantasting kan zich onder gunstig weer voor de schimmel snel uitbreiden over het perceel.

Figuur 10.4.1 Een vergrote opname van een cercosporavlekje. In het midden zijn duidelijk de witte sporen zichtbaar. Ze staan op donkere sporendragers. Met de loep zijn ze als zwarte stipjes te zien.

Als de vlekjes in elkaar overlopen verdort het blad. Vorming van nieuw blad en daardoor verlies van suiker is het gevolg. De opbrengstderving veroorzaakt door cercospora kan oplopen tot 40%.

Om schade te voorkomen is een fungicidenbespuiting bij de eerste vlekjes het meest effectief en efficiënt; zie hiervoor paragraaf [10.4.7](#) en [10.4.8](#). De vlekjes lijken sterk op bladvlekken veroorzaakt door pseudomonas (zie [paragraaf 10.7.1](#)).

Cercospora kan resistent of verminderd gevoelig worden voor de actieve stoffen in de fungiciden. Zo zijn er in Nederland cercospora-isolaten gevonden die resistent zijn tegen strobilurinen. Cercospora van andere herkomsten in Nederland bleken verminderd gevoelig te zijn voor triazolen. Tot nu toe is een goede bestrijding van cercospora nog steeds mogelijk door: het goed afwisselen van de beschikbare fungiciden (afwisselen van middelen en afwisselen binnen de groepen van actieve stoffen) tussen de opeenvolgende bespuitingen in het seizoen én het uitvoeren van een bespuiting bij de eerste aantasting. Zie voor meer informatie het gedeelte over resistentievorming in paragraaf [10.4.7](#).

10.4.2. Ramularia

Deze bladschimmel infecteert de bladeren van de suikerbiet bij koele omstandigheden (16-18°C). Voorwaarde is een luchtvochtigheid van >95%. Door deze koele en vochtige omstandigheden treedt de aantasting vaak pas later in het seizoen op, soms eerder bij een koele zomer. De opbrengstschade bij zware aantasting kan 10 tot 15% bedragen.

De sporen van [ramularia](#) (*Ramularia beticola*) verspreiden zich met wind en regen. Na infectie vormen zich op de oudere bladeren onregelmatige lichtbruine vlekken met een doorsnede van 1 tot 3 cm (figuur 10.4.2). Bij zware aantasting lopen de vlekken in elkaar over en verdort het blad. De sporen kunnen op gewasresten beperkte tijd in leven blijven.

Om schade te voorkomen is een fungicidenbespuiting bij de eerste vlekjes het meest effectief en efficiënt; zie hiervoor paragraaf [10.4.7](#) en [10.4.8](#).

Figuur 10.4.2 Een vergrote opname van een ramulariavlekje. In het midden zijn duidelijk de witte sporenhoopjes zichtbaar. Ze zijn met een loep ook zichtbaar als witte puntjes.

10.4.3. Roest

Roest (*Uromyces betae*) komt vaak voor in jaren, waarin het bietenblad lang nat blijft door lange dauwperiodes en veel regen. De optimale temperatuur is 15-22°C. Roest is gemakkelijk te herkennen aan de kleine, roestbruine puistjes op het blad, van circa 0,5 tot 1,5 mm groot (figuur 10.4.3). Hierin zitten de sporen. Soms kleurt het blad rondom het puistje geel. De schimmel overwintert op gewasresten en onkruidbieten. Ruim deze zoveel mogelijk op om het inoculum te beperken. Bij zware aantasting door roest kan de schade 5 tot 10% bedragen. Om schade te voorkomen, is een fungicidenbespuiting bij de eerste vlekjes het meest effectief en efficiënt; zie hiervoor paragraaf [10.4.7](#) en [10.4.8](#).

Figuur 10.4.3 Zware aantasting door roest.

10.4.4. Meeldauw

Echte meeldauw (*Erysiphe betae*) treedt in de zomer op bij droog (luchtvochtigheid 30-40%) weer en hoge temperaturen (25-30°C). Bij een vroege en zware aantasting kan de schade 5-10% bedragen. Bestrijden van meeldauw is dan ook zeker zinvol. Meeldauw is te herkennen aan een witte stofachtige poederlaag op de bladeren (figuur 10.4.4). Het blad van de bietenplanten ziet er dan dofgroen uit. De schimmel overwintert op achterblijvende wortels (oogstverliezen), koppen en onkruidbieten. Ruim wortels, koppen (ook wat achterblijft na verlading van de bietenhoop) en onkruidbieten zoveel mogelijk op om het inoculum te beperken.

Om schade te voorkomen is een fungicidenbespuiting bij de eerste aantasting het meest effectief en efficiënt; zie hiervoor paragraaf [10.4.7](#) en [10.4.8](#).

Figuur 10.4.4 Aantasting door echte meeldauw.

10.4.5. *Stemphylium* ('gele vlekjes')

In het seizoen 2007 werd voor het eerst het fenomeen 'gele vlekjes' waargenomen. Inmiddels komt aantasting door deze gele vlekjes in alle andere regio's in Nederland voor.

IRS-onderzoek toonde aan dat deze 'gele vlekjes' worden veroorzaakt door [stemphylium](#)^{1,2}. Het betreft een soort die nog niet eerder was beschreven, daarom heeft stemphylium in suikerbieten de naam *Stemphylium beticola* gekregen³.

De eerste aantasting van stemphylium (als kleine gele vlekjes) verschijnt tussen eind juni en begin augustus op het suikerbietenblad. De eerste aantasting kenmerkt zich door kleine, onregelmatige gele vlekjes in het blad (figuur 10.4.5). Bij het waarnemen kan verwarring optreden met vlekjes veroorzaakt door mangaangebrek en kleine beschadigingen aan de achterzijde van het blad.

Na enige tijd sterft het binnenste van de eerste vlekjes af (necrotiseert) tot een bruin weefsel (figuur 10.4.6). De vlekjes zitten verspreid over het blad en tasten de gehele plant aan (figuur 10.4.7). Zwaar aangetaste bladeren sterven af en op nieuw gevormd blad verschijnen nieuwe vlekjes. Door het afsterven van de bladeren kan de grond in augustus/september weer zichtbaar worden. Bij fungicidenproeven, waar met bepaalde fungiciden goed resultaat werd behaald, is tot 42% reductie in suikeropbrengst vastgesteld. Dit betekent een derving van 50% voor de financiële opbrengst. De aantasting begint vaak in haarden en kan zich over het hele perceel verspreiden (figuur 10.4.8). Uit IRS-onderzoek bleek dat de vlekjes niet worden veroorzaakt door nutriëntengebrek. Er bleek verder dat stemphylium de gele vlekjes kan veroorzaken als de bietenplant volledig gezond is (zonder stress). Dit maakt stemphylium een primaire ziekte van de suikerbiet.

Uit de IRS-proefvelden blijkt dat Retengo Plust de beste nevenwerking heeft tegen stemphylium. Spyrale en Sphere toonden een beperkte nevenwerking bij inzet vanaf de allereerste vlekjes. Houd tijdens het seizoen de website van de bladschimmelwaarschuwingsdienst (www.irs.nl/bladschimmel) in de gaten voor de actuele meldingen over bladschimmels. Stemphylium wordt meegenomen in de bladschimmelwaarschuwingsdienst (zie paragraaf [10.4.8](#)).

Figuur 10.4.5 De schadedrempel bij stemphylium-aantasting ligt bij het eerste vlekje veroorzaakt door stemphylium. Bij het waarnemen kan verwarring optreden met vlekjes veroorzaakt door mangaangebrek en kleine beschadigingen aan de achterzijde van het blad.

¹ Hanse, B. (2013). Research on *Stemphylium* spp. the causal agent of the yellow leaf spot disease in sugar beet in 2012. 13P01, IRS, Bergen op Zoom. 32p. [Link naar publicatie](#).

² Hanse, B., Raaijmakers, E. E. M., Schoone, A. H. L., & van Oorschot, P. M. S. (2015). *Stemphylium* sp., the cause of yellow leaf spot disease in sugar beet (*Beta vulgaris* L.) in the Netherlands. European Journal of Plant Pathology, 141(4), 1-12, <http://link.springer.com/article/10.1007/s10658-015-0617-8>.

³ Woudenberg, J. and Hanse, B. (2016). *Stemphylium beticola* Woudenb. & Hanse, sp. nov., Fungal Planet 442 – 4 July 2016. Persoonia, 36: 402-403. <http://www.ingentaconnect.com/content/nhn/pimj/2016/00000036/00000001/art00011>.

Figuur 10.4.6 Detail van een geel vlekje veroorzaakt door stemphylium. Het bladweefsel sterft in de vlekjes van binnenuit af en wordt bruin (necrotiseren).

Figuur 10.4.7 Zware aantasting door stemphylium. De vlekjes zijn onregelmatig van vorm en necrotiseren van binnenuit. In een later stadium vloeien de vlekjes samen en beginnen delen van het blad te necrotiseren.

Figuur 10.4.8 Bij zware aantasting sterven bladeren af. Op nieuw gevormd blad verschijnen ook weer vlekjes (links). Wanneer blad afsterft, wordt de grond weer zichtbaar (21 september 2007).

10.4.6.Herkenning van bladschimmels

Om de herkenning van de bladschimmels cercospora, ramularia, roest en meeldauw te vereenvoudigen is in 2006 een praktijkgids '[Herkenning bladaantastingen in suikerbieten](#)' gemaakt. Stemphylium staat er niet in, omdat die toen nog geen schade veroorzaakte in suikerbieten. Deze is wel te vinden met foto's en beschrijvingen in de applicatie '[Ziekten & plagen](#)'.

Voor meer informatie over alle bladschimmels: zie www.irs.nl/bladschimmel.

10.4.7.Bestrijding bladschimmels

De eerste behandeling tegen bladschimmels moet plaatsvinden bij het verschijnen van de eerste aantasting (de eerste gevonden vlekjes op het perceel) door cercospora, stemphylium, ramularia, roest of meeldauw. Controleer (monitor) de bieten daarom regelmatig vanaf half juni of na een waarschuwing van de bladschimmelwaarschuwingsdienst (principe 2 (monitoring) en 3 (beslissing) van een geïntegreerde gewasbescherming, zie [5.2.2 en 5.2.3](#)). Preventief spuiten heeft geen zin, brengt onnodige kosten met zich mee en is zelfs gevaarlijk in verband met resistentievorming. Later spuiten dan de eerste aantasting leidt al snel tot onvoldoende beheersing en daardoor tot schade. In verband met resistentievorming is ook te laat spuiten gevaarlijk.

De toegepaste middelen werken niet langer dan drie tot vier weken op geraakt blad. Bladeren of gedeeltes van bladeren die niet geraakt zijn of gevormd worden na een bespuiting zijn onbeschermd (zie figuur 10.4.9). Dit betekent dat bij een bespuiting voor de maximale hoeveelheid loof van de bieten is gevormd (loof maximum begin-half augustus, zie [hoofdstuk 7.1.4](#)) er sneller (na 1 à 2 weken) opnieuw moet worden gecontroleerd op uitbreiding of nieuwe aantasting door bladschimmels.

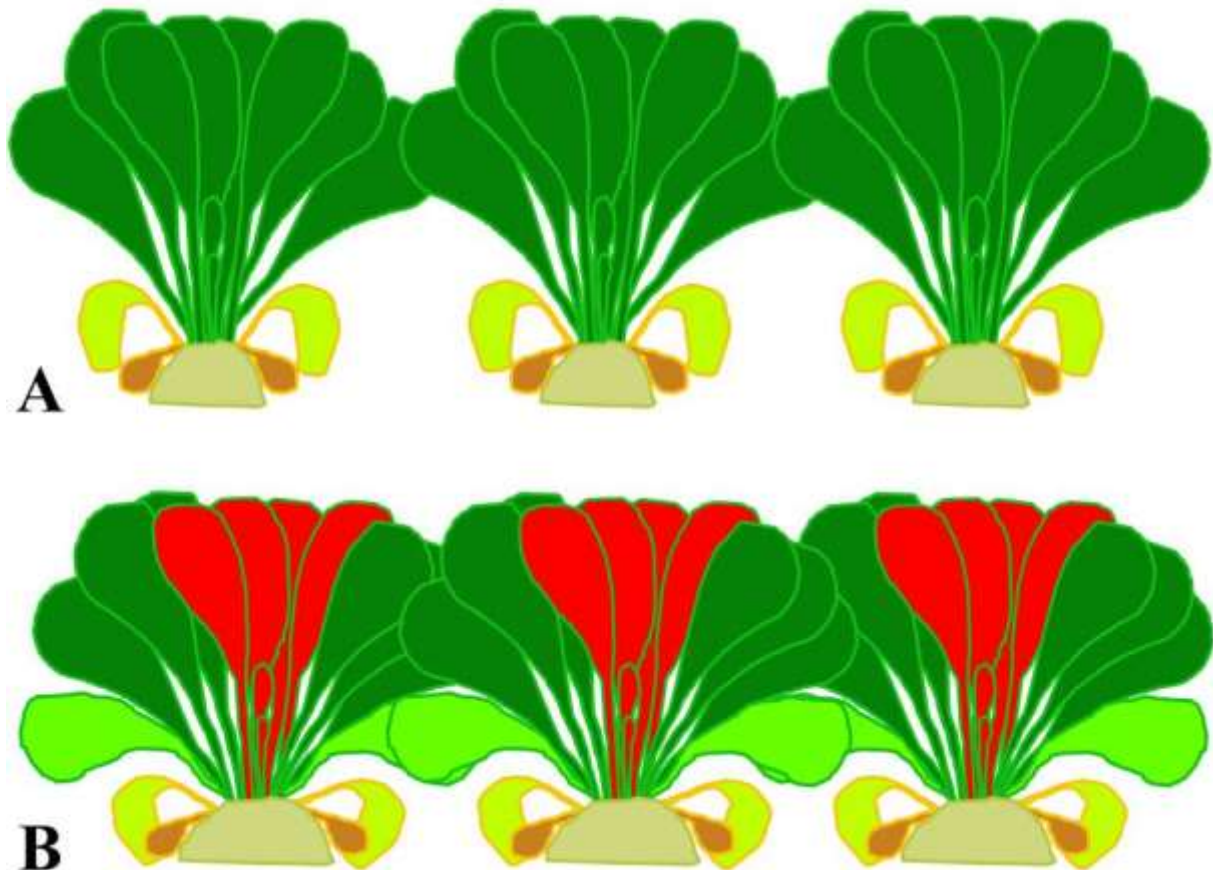
Spuit de fungiciden op een droog gewas en houd rekening met een droogtijd van 1-2 uur. Streef naar een zo goed mogelijke indringing en bedekking van het gewas. Vaak is spuiten met 300 liter water per hectare voldoende om een goede verdeling van het fungicide te krijgen. Meer informatie over bladschimmels, middelen en de actuele waarschuwingen van de bladschimmelwaarschuwingsdienst vindt u op www.irs.nl/bladschimmel.

Een bespuiting in de eerste helft van oktober heeft alleen zin als er vrij laat wordt gerooid (minimaal vier weken tussen bespuiting en oogst) en wanneer de weersomstandigheden

gunstig zijn voor verdere uitbreiding. Let op de waarschuwingdienst en het [bladschimmel-adviesmodel](#).

Voor de bestrijding van cercospora, ramularia, roest en meeldauw zijn de fungiciden Opus Team, Retengo Plust, Borgi, Score 250 EC, Sphere en Spyrale toegelaten. De veiligheids-termijn en opmerkingen bij deze middelen staan in tabel 10.4.1. Bij een aantasting door voor-namelijk meeldauw hebben Retengo Plust, Opus Team, Sphere of Spyrale de voorkeur boven Borgi en Score 250 EC. Houd wel rekening met de veiligheidstermijn van de middelen (tabel 10.4.1). Gebruik bij aantasting door stemphylium middelen met nevenwerking hiertegen: Retengo Plust, Spyrale en Sphere.

Figuur 10.4.9 In de periode juli-augustus wordt relatief veel nieuw blad gevormd. Blad dat niet geraakt wordt en nieuw gevormd blad is onbeschermd. Bij een bespuiting vroeg in het seizoen (eind juni-begin juli), met een goede verdeling van de spuitvloeistof, worden alle uitgevouwen bladeren geraakt (A). Twee weken na de bespuiting van de bieten (A) zijn in de periode juli-augustus de rode bladeren (B) nieuw gevormd en dus onbeschermd!

Tabel 10.4.1 Veiligheidstermijn en opmerkingen bij de bladschimmelbestrijdingsmiddelen in suikerbieten.

middel	dosering	werkzame stof	groep/ klasse	maximaal aantal toepassingen	veiligheids- termijn
Opus Team 1)+2)+3)	1 l/ha	epoxiconazool / fenpropimorf	triazool / morpholine	2	46 dagen
Retengo Plust 2)+4)+5)	1 l/ha	epoxiconazool / pyraclostrobine	triazool / strobilurine	1	28 dagen
Borgi / Score 250 EC 1)+2)	0,4 l/ha	difenoconazool	triazool	2	28 dagen
Sphere 4)+5)	0,25-0,35 l/ha	trifloxystrobine / cyproconazool	strobilurine / triazool	2	21 dagen
Spyrale 1)+2)+5)	1 l/ha	difenoconazool / fenpropidin	triazool / niet ingedeeld	2	28 dagen
Difure Pro 2)+6)	0,6 l/ha	difenoconazool / propiconazool	triazool / triazool	2	21 dagen

*) Stand van zaken 17 mei 2017. In de loop van 2017 kunnen de toelatingen en/of de toepassingsvoorwaarden aangepast worden. De actuele situatie staat vermeld

1) Om het grondwater te beschermen mag dit product niet worden gebruikt in grondwaterbeschermingsgebieden.

2) Op percelen die grenzen aan oppervlaktewater is toepassing uitsluitend toegestaan wanneer gebruik gemaakt wordt van één van de in het gebruiksvorschrift opgenomen driftreducerende maatregelen.

3) Bij het gebruik van Opus Team mag het loof niet worden vervoerd.

4) Dit middel bevat een strobilurine, er mag maximaal 2x per seizoen een middel met een strobilurine worden gebruikt. Bij bestrijding van cercospora mogen middelen met een strobilurine maximaal 50% van de bespuitingen uitmaken.

5) Retengo Plust heeft een goede, Sphere en Spyrale hebben een beperkte nevenwerking tegen stemphylium.

6) Om het grondwater te beschermen mag dit product niet worden gebruikt in grondwaterbeschermingsgebieden van 1 september tot 1 maart.

Voorkom resistentievorming

Belangrijk voor het voorkomen van resistentievorming bij de bladschimmels tegen de gebruikte actieve stoffen is het afwisselen van middelen (principe 7 van een geïntegreerde gewasbescherming; zie [5.2.7](#)). Wissel middelen af gedurende het seizoen en gebruik bij voorkeur niet twee keer achter elkaar hetzelfde middel.

Ook wanneer een alternatief middel actieve stoffen bevat die tot dezelfde groep behoren als een eerder gebruikt middel, is het beter af te wisselen. Dat noemen we afwisselen binnen de groepen van actieve stoffen. Naast het afwisselen van middelen is het uitvoeren van een bespuiting bij de eerste aantasting heel belangrijk. Eerder dan de eerste aantasting (preventief) en te laat (meer aantasting) zijn beiden gevaarlijk voor de resistentievorming. Ook in Nederland moet met het voorkomen van resistente en verminderd gevoelige isolaten van cercospora rekening worden gehouden (zie paragraaf [10.4.1](#)).

Bij het afwisselen van middelen zijn er een aantal eisen waar u rekening mee moet houden. Sinds 2014 mogen middelen die strobilurinen bevatten (Sphere en Retengo Plust) maximaal

50% van het aantal bespuitingen tegen cercospora uitmaken. De andere bespuitingen tegen cercospora dient u uit te voeren met middelen die geen strobilurinen bevatten (Opus Team, Spyrale, Borgi of Score 250 EC). Wanneer slechts één toepassing tegen cercospora in het hele seizoen wordt uitgevoerd, kunt u wel kiezen voor een middel met een strobilurine. Als er geen cercospora aanwezig is op het perceel, mogen strobilurinebevattende middelen maximaal 2x per teeltseizoen worden toegepast. Uitzondering is Retengo Plust, dit middel mag u maximaal één keer in het seizoen toepassen. Het heeft een betere nevenwerking tegen stemphylium dan Sphere en Spyrale, die beide een beperkte nevenwerking hebben (Spyrale is eventueel te vervangen door Borgi of Score 250 EC). Deze bindende richtlijnen zijn gegeven door het FRAC (Fungicide Resistance Action Committee; www.frac.info) en zijn bedoeld om resistentievorming tegen te gaan.

Wanneer het effect van de bespuiting met fungiciden onder gunstige omstandigheden toch teleurstellende resultaten oplevert, kan er sprake zijn van resistentie tegen deze middelen óf er is te laat gespoten. Stuur in dat geval een bladmonster naar IRS Diagnostiek voor nader onderzoek. Een herhaling van de bespuiting met dezelfde middelen heeft dan geen zin.

10.4.8. Werking bladschimmelwaarschuwingsdienst

De bladschimmelwaarschuwingsdienst werkt als volgt:

- buitendienstmedewerkers en adviseurs van Suiker Unie, gewasbeschermingshandel en adviesorganisaties die cercospora, ramularia, roest, stemphylium of meeldauw waarnemen, melden dit aan de bladschimmelwaarschuwingsdienst (een samenwerking tussen IRS (Bram Hanse: 0164-274421, e-mail: bladschimmel@irs.nl), suikerindustrie, en andere belanghebbenden). Om uitsluitel te krijgen over gevonden bladschimmels kan men enkele bladeren naar het IRS opsturen of afgeven (IRS, t.a.v. Diagnostiek, Postbus 32, 4600 AA Bergen op Zoom). Laat elk ingezonden monster vergezellen door een volledig ingevuld diagnostiekinzendformulier (zie [hoofdstuk 9 'Diagnostiek'](#));
- komen er uit een bepaald gebied meerdere signalen, zoals spuitadviezen van het adviesmodel en worden er vlekjes in het veld gevonden, dan volgt overleg met iedereen die uit dat gebied tot op dat moment een melding heeft gedaan per telefoon of e-mail of het nodig is de telers te waarschuwen dat er in het gebied sprake is van een beginnende aantasting door cercospora, ramularia, roest, stemphylium of meeldauw;
- leidt dit overleg tot een waarschuwing, dan krijgt elke organisatie die een bijdrage levert aan de waarschuwingsdienst, een signaal dat er een waarschuwing uit kan gaan voor het betrokken gebied. Een ieder kan vervolgens op zijn eigen wijze deze waarschuwing naar de telers verzenden;
- de waarschuwing van de bladschimmelwaarschuwingsdienst is een oproep aan telers om de percelen te controleren op aantasting. Bij daadwerkelijke aantasting is het advies een bestrijding uit te voeren.

Er gaan geen bestrijdingswaarschuwingen uit. De bladschimmelwaarschuwingsdienst geeft een monitoringswaarschuwing voor een perceel uit. Treft men een aantasting aan, dan is het advies een bestrijding op dat perceel uit te voeren.

10.5. Bodemschimmels

Versie: februari 2017

In de suikerbietenteelt spelen zeer veel bodemschimmels een rol. De belangrijkste bodemschimmels zijn rhizoctonia, verticillium, violetwortelrot en aphanomyces. Zij zullen hier worden toegelicht. Voor informatie over de overige bodemschimmels, zoals pythium, verwijzen wij u naar het [Gewasbeschermingsbulletin Suikerbieten](#) en [Applicatie 'Ziekten en Plagen'](#). Voor de herkenning van wortelrot is een [interactieve video](#) gemaakt.

10.5.1. Rhizoctonia

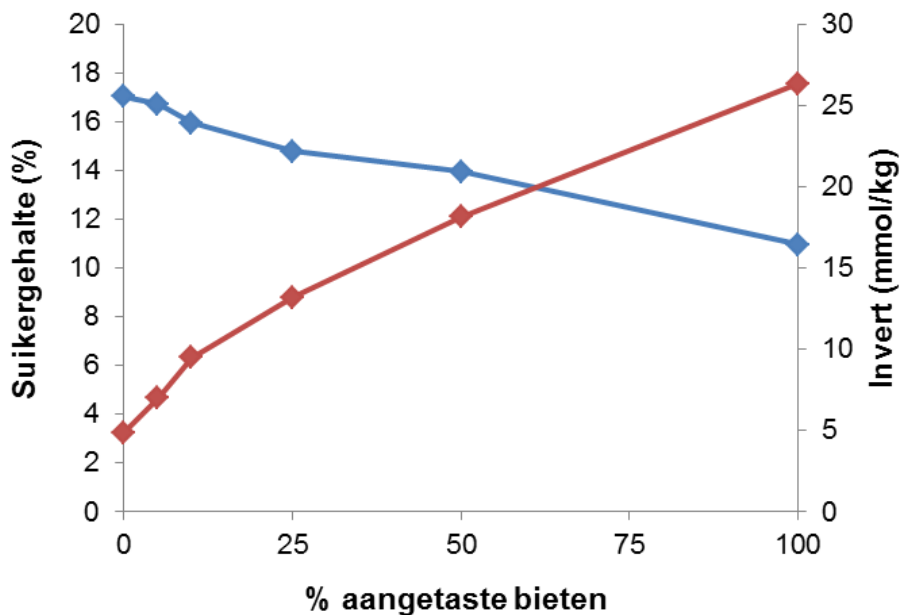
De bodemschimmel *Rhizoctonia solani* veroorzaakt wortelbrand (kiemplantwegval) en [wortelrot](#) (figuur 10.5.1) in suikerbieten. Rhizoctonia veroorzaakt grote problemen op de lichte gronden in het zuidoosten, oosten en noordoosten van Nederland, maar kan ook voorkomen op kleigronden. In elke regio in Nederland komen enkele tot veel percelen met rhizoctonia voor.

Bij zware aantasting gaan hele percelen verloren. Rotten bieten hebben een laag suikergehalte (figuur 10.5.2) en zorgen voor problemen bij de bewaring en verwerking. Daarom mag er voor de verwerking maximaal 10% bieten met rot in een partij zitten. De ziekte zorgt dus voor een forse inkomstenderving voor de teler.

Doordat het loof het langste gezond blijft wordt de volle omvang van de schade wordt vaak pas bij het rooien van de bieten duidelijk (figuur 10.5.3). De teler kan niets anders doen dan de rotte bieten in het zwad uitzoeken. Een chemische bestrijding is niet mogelijk. Bij een te verwachten rhizoctoniaschade kan de keuze voor een resistent ras de schade beperken. Deze rassen zijn resistent tegen wortelrot, maar niet tegen kiemplantwegval door rhizoctonia.

Figuur 10.5.1 *Rhizoctonia solani* veroorzaakt wortelbrand (plantwegval) bij oplopende temperaturen in het voorjaar (links) en wortelrot in de zomer/najaar (rechts).

Figuur 10.5.2 Effect van het aandeel door rhizoctonia aangetaste (rotte) bieten in het monster op suikergehalte (blauwe lijn) en invertsuiker (rode lijn) gemeten bij een partij bieten in oktober 2016. Het suikergehalte daalde van 17,0% naar 10,9% en de invert steeg van 5,0 naar 26,9 mmol per kg biet.

10.5.1.1 Biologie en symptomen

Rhizoctonia solani is een echte bodemschimmel en goed aangepast aan het leven in de grond. De schimmel heeft geen waardplant nodig en kan meerdere jaren in de bodem overleven:

1. door de vorming van ruststructuren, zogenaamde sclerotiën;
2. op of in organisch materiaal;
3. op de wortels van waardplanten.

Een perceel blijft dan ook gedurende een groot aantal jaren besmet.

De suikerbiet en andere waardgewassen, zoals waspeen en onkruiden, activeren de schimmel. Warm en vochtig weer bevorderen de mate van aantasting. De schimmel kan de wortel op elk willekeurig punt binnendringen. Stress kan de biet gevoeliger maken voor rhizoctonia. Bijvoorbeeld als een plant bij een lage pH of een slechte structuur van de grond groeit, is de biet gevoeliger voor rhizoctonia. Ook insecten en aaltjes kunnen wondjes op de wortel veroorzaken en deze kunnen een invalspoort zijn voor rhizoctonia.

Lichte tot donkerbruine ingezonken plekken kunnen verspreid op de wortel voorkomen (figuur 10.5.4). In het veld is de aantasting meestal het eerst zichtbaar vlak onder het grondoppervlak (figuur 10.5.3). Ook kan de wortel scheuren vertonen ter hoogte van het grondoppervlak. Deze scheuren kunnen gevuld zijn met bruin mycelium (schimmelweefsel), wat volop is ontwikkeld tussen juli en eind augustus (figuur 10.5.5). Na begin september is het moeilijker om de schimmel op de wortels te zien. Het onderste gedeelte van de bladstengels kan ook aangetast zijn door rhizoctonia. Dikwijls zijn dan zwarte plekken zichtbaar (figuur 10.5.6). Dit treedt vaak op nadat grond tegen de bladstelen is gekomen door bijvoorbeeld aanaarden.

Figuur 10.5.3 De rhizoctonia-aantasting is vaak al bij de grens grond/lucht te zien zonder dat de bladeren verwelken. Rote plekken op de biet betekent al snel suikerverlies.

Figuur 10.5.4 Bietenwortels kunnen bedekt zijn met licht ingezonken, lichtbruine tot donkere plekken.

Figuur 10.5.5 Scheuren in de biet, vaak gevuld met het bruine mycelium van de rhizoctoniaschimmel. Deze scheuren in de figuur zijn niet veroorzaakt door schoffelen.

Figuur 10.5.6 Aantasting op de bladstelen door rhizoctonia. Dit kan optreden na aanaarden van de bieten.

Grillig ziekteverloop

De ziekte heeft een grillig karakter. Aangetaste bieten komen vaak in plekken op een perceel voor. Meestal op de kopakkers, maar ook her en der verspreid over het veld. Op 12-15% van de percelen met rhizoctonia veroorzaakt de schimmel zware schade. Deze kan variëren van 25 tot 100% verlies van het gewas. Het komt vaak voor dat de ziekte begint met enkele wegvallende bietenplantjes in het voorjaar, waarna deze plekken uitgroeien gedurende het seizoen. Soms zijn deze plekken rond met duidelijke grenzen. Bij zware besmettingen groeien de verschillende plekken uit, soms tot het totale perceel (figuur 10.5.7).

Hoge temperaturen ($>18^{\circ}\text{C}$) en een hoge vochtigheid bevorderen de ziekte. De zandgronden warmen in het voorjaar snel op, wat de infectie van kiemplanten bevordert. Bij warme omstandigheden en zware bodembesmettingen kan het kiemplantje al gedood zijn voordat het bovenkomt. Vroeg zaaien van bieten kan het verlies van kiemplanten verminderen. Pas met zeer vroege zaai (eerste helft maart) van rhizoctoniaresistente rassen wel op. Zij zijn namelijk iets gevoeliger voor schieters dan de rhizomanieresistente rassen.

Tijdens koele en vochtige zomers is de schade pas zichtbaar tijdens het rooien van het gewas. Rote bieten kunnen toch een goed ontwikkeld bladapparaat hebben, wat de ziekte verbergt (figuur 10.5.4). Telers en loonwerkers dienen alert te zijn dat er geen rotte bieten aan de hoop komen. Rote bieten hebben een zeer laag suikergehalte, zijn tarrabieten en zorgen voor problemen tijdens de bewaring en verwerking (figuur 10.5.2).

Figuur 10.5.7 Een perceel met zware rhizoctoniaschade; slechts een derde kon worden geleverd.

Verschillende typen

De schimmelsoort *Rhizoctonia solani* wordt onderverdeeld in verschillende typen of groepen. Het is belangrijk om de verschillende groepen te herkennen en te onderscheiden. Elke groep heeft zijn eigen waardplanten. De verschillende *R. solani*-groepen zijn te onderscheiden door het al dan niet versmelten van schimmeldraden (= anastomosereren). Dit is zichtbaar onder een microscoop. Het samensmelten van schimmeldraden is een herkenningreactie van de schimmel. Wanneer schimmeldraden van een onbekend isolaat samensmelten met schimmeldraden van een bekend isolaat, dan is er sprake van dezelfde anastomosegroep (AG). Wanneer schimmeldraden niet samensmelten, zijn het verschillende anastomosegroepen. De verschillende AG's hebben een nummer. Tot op dit moment zijn er veertien verschillende AG's

bekend. Binnen anastomosegroepen onderscheiden we subgroepen met behulp van bio-chemische en DNA-technieken.

De veroorzaker van stolonaantasting en lakschurft in aardappelen duiden we aan met AG 3. Deze rhizoctonia veroorzaakt geen wortelrot in bieten. Verschillende AG's infecteren suikerbieten (tabel 10.5.1), maar de belangrijkste ziekteverwekker is *R. solani* AG 2-2IIIB. Deze 'bietenrhizoctonia' veroorzaakt geen schade in aardappelen.

Tabel 10.5.1 Anastomosegroepen van *Rhizoctonia solani* die voorkomen in suikerbieten en hun waardplanten. Ze zijn verzameld in de periode 1997 tot 2000.

AG en subgroepen	land	opmerkingen over de ziekte in suikerbieten	andere waardplanten
1-IB	Japan	kiemplantziekte	kool, sla, maïs, rijst, bonen, sojabonen
1-IC	NL, USA	kiemplantziekte, verschijnt zelden in Nederland	wortelen, vlas, sojabonen
2-1	NL, USA	kiemplantziekte, zeldzaam in Nederland	kruisbloemigen, tulpen, sla, aardappelen, kousenband, koolzaad, radijs, tarwe
2-2IIIB	NL, S, B, Au, It, Gr, F, USA, Japan, Chili, Hu	kiemplantziekte, kop- en wortelrot	maïs, gladiolen, raaigras, wortelen, schorseneren, bonen, gras, rijst
2-2IV	Japan, USA	wortelrot, bladvlekken in Japan	gras
3	NL, USA, Japan	zeldzaam op kiemplanten, groeit op volwassen planten	aardappelen, andere nachtschaden
4	USA, Iran, Chili, Es, Japan	kiemplantziekte, zeldzaam en weinig agressief op bladstengels en volwassen bieten	kiemplantziekte in bijna ieder gewas onder hoge temperaturen, infecteert in kassen verbouwde irissen, tulpen en sla in NL
5	NL, USA	zeldzaam op kiemplanten, weinig agressief op volwassen bieten, groeit op bladstengels	kiemplantziekte in Ierland, maar normaal een zwakke ziekteverwekker op een brede waardplantenreeks

10.5.1.2 Rassenkeuze

Het zwaartepunt van de beheersing van rhizoctonia zit in het kiezen voor een rhizoctoniaresistent ras (principe 1 (voorkomen en/of vernietigen) van een geïntegreerde gewasbescherming, [5.2.1](#)). Geadviseerd wordt om voor een rhizoctoniaresistent bietenras te kiezen als er rhizoctonia op het bedrijf voorkomt of wanneer het bouwplan veel maïs, (was)peen, schorseneren, lelies, gladiolen en/of gras bevat. Kies voor opbrengstzekerheid en vermijd het risico op rotte bieten of nog erger: het uitzoeken in het zwad.

In het gebied waar rhizoctonia een probleem is, presteren de huidige rhizoctoniaresistente rassen net zo goed als de niet-resistente rassen. Zelfs als er nauwelijks rotte bieten worden gevonden in een niet-resistent ras. In het segment van de rhizoctoniaresistente rassen kan men nu ook kiezen voor rassen met en zonder extra bietencysteaaltjesresistentie. Komt op het perceel waar de bieten komen een aantoonbare besmetting met bietencysteaaltjes voor, kies dan voor een drievoudig resistent ras. Verwacht men een sterke aantasting door rhizoctonia,

kies dan voor de rassen met het laagste cijfer voor ziekte-index voor rhizoctonia. Heeft u geen bietencysteaaltjes en verwacht u geen sterke aantasting, kies dan voor het ras met de hoogste financiële opbrengst.

Onvolledige resistentie

Helaas is de resistentie tegen rhizoctonia niet volledig. Ook in resistente rassen kunnen rotte bieten voorkomen, maar de schade is vele malen minder dan in niet-resistente rassen. Om de schade door rhizoctonia zoveel mogelijk te beperken, zijn er aanvullende maatregelen nodig die de resistentie moeten helpen.

10.5.1.3 Aanvullende maatregelen

Bodemstructuur en gewasrotatie zijn maatregelen conform principe 1 (voorkomen en/of vernietigen) van een geïntegreerde gewasbescherming (zie [5.2.1](#)). Ze spelen een belangrijke rol naast het inzetten van een rhizoctonia-resistent ras. Onder andere maïs, gras, (was)peen, lelies, schorseneren en gladiolen zijn goede waardplanten van rhizoctonia. Bij teelt van deze gewassen voor de suikerbieten uit, neemt de kans op schade in de bieten toe. Beter zijn granen en aardappelen als voorvrucht. Liefst in combinatie met een nateelt van kruisbloemige groenbesters, zoals bladrammenas en gele mosterd (figuur 10.5.8). Bladrammenas vermindert de rhizoctoniabesmetting van de grond en is hierdoor een goede groenbemester om zoveel mogelijk in te zetten in een rotatie met suikerbieten.

Een slechte bodemstructuur, bijvoorbeeld door slechte oogstomstandigheden in het voorgaande jaar, verhoogt net als vochtige en warme omstandigheden tijdens de groei de mate van aantasting. Beperking van het aantal rotte bieten houdt dus ook in dat bij de oogst van het voorgewas onder zo gunstig mogelijke omstandigheden wordt gewerkt. Oogst van goede waardplanten, zoals lelie en maïs, onder ongunstige weersomstandigheden veroorzaakt vaak ernstig structuurbederf. Daarnaast hoort bij een goede bodemstructuur ook het op peil houden van de pH. Een voldoende hoge pH (>6-6,5) verkleint de kans op aantasting door rhizoctonia. Zorg bovendien voor een optimale bemesting van het suikerbietengewas. Zowel een overschot als een tekort aan nutriënten maken de bieten gevoeliger voor rhizoctoniawortelrot.

Figuur 10.5.8 Bij een vatbaar ras (rechts) is de opbrengst veel lager (3 ton suiker/ha) als er rhizoctonia aanwezig is dan bij een resistent ras met kruisbloemige groenbemester (links; 11 ton suiker/ha).

10.5.1.4 Onkruidbestrijding en rhizoctonia

Sommige onkruiden zijn waardplanten voor *R. solani*. Een goede beheersing van onkruiden, zoals aardappelopslag en melganzevoet, in de hele rotatie is dus belangrijk.

Door mechanische onkruidbestrijding en aanaarden van suikerbieten kan besmette grond in de kop van de biet komen. Hierdoor krijgt rhizoctonia meer kans om de biet aan te tasten en versterkt de ziekte. Vermijd daarom, waar mogelijk, deze teeltmaatregelen in suikerbieten op percelen met rhizoctonia.

10.5.1.5 IRS-advies rhizoctonia

- Zorg voor een optimale pH en bodemstructuur.
- Na de teelt van maïs, (was)peen, schorseneren, lelies of (langjarig) gras is er een verhoogde kans op rhizoctonia in suikerbieten.
- Teel bij voorkeur graan of aardappelen in combinatie met bladrammenas of gele mosterd als groenbemester voor de suikerbieten.
- Kies voor een rhizoctoniaresistent ras als rhizoctonia op uw bedrijf voorkomt, of u een goede waard als voorvrucht heeft en rhizoctonia in uw regio voorkomt.
- Onkruiden kunnen een waardplant zijn. Bestrijd daarom alle onkruiden in alle gewassen in rotatie met suikerbieten.
- Geen mechanische onkruidbestrijding (aanaarden of schoffelen) op percelen waar de besmetting zichtbaar aanwezig is. Dit versterkt de aantasting!

10.5.2. Verticillium

Aantastingsbeeld

Typisch voor de aantasting door verticillium is vergeling tussen de nerven in het blad, vaak halfzijdig, met vervolgens het afsterven van het blad (figuren 10.5.9 en 10.5.10). De aantasting begint meestal bij de buitenste bladeren. De vaatbundels in de bladstelen kunnen een lichtbruine verkleuring vertonen.

De symptomen worden vaak in juli/augustus zichtbaar in het veld (figuur 10.5.11). Ernstige aantasting met hergroei wordt vervolgens in september waargenomen (figuur 10.5.12).

Aantasting kan in het veld variëren van licht tot zeer zwaar. Als de bladeren al in een vroeg stadium afsterven, kan dit opbrengst kosten.

Figuur 10.5.9 Typische symptomen van verticillium ('gele necrose'): vergeling tussen de nerven, vaak aan één zijde en daaropvolgend het afsterven van het blad.

Figuur 10.5.10 Typische symptomen van verticillium in een perceel.

Figuur 10.5.11 Duidelijk zichtbare aantasting van verticillium (15 augustus 2007).

Figuur 10.5.12 Ernstige aantasting van verticillium op hetzelfde perceel als figuur 10.5.11 (11 september 2007).

Veroorzaker

In 2009 is in klimaatkamertoetsen op het IRS vastgesteld dat *Verticillium dahliae* de veroorzaker is van de 'gele necrose'-symptomen. De besmetting van planten vindt plaats via de bodem. De schimmel ontwikkelt zich in de vaatbundels, waardoor deze verstopt raken. Dit veroorzaakt verwelking. De verkleuring en het afsterven van de bladeren worden mede veroorzaakt, omdat verticillium een gifstof (toxine) produceert. Verticillium blijft tot vijftien jaar levenskrachtig in de grond.

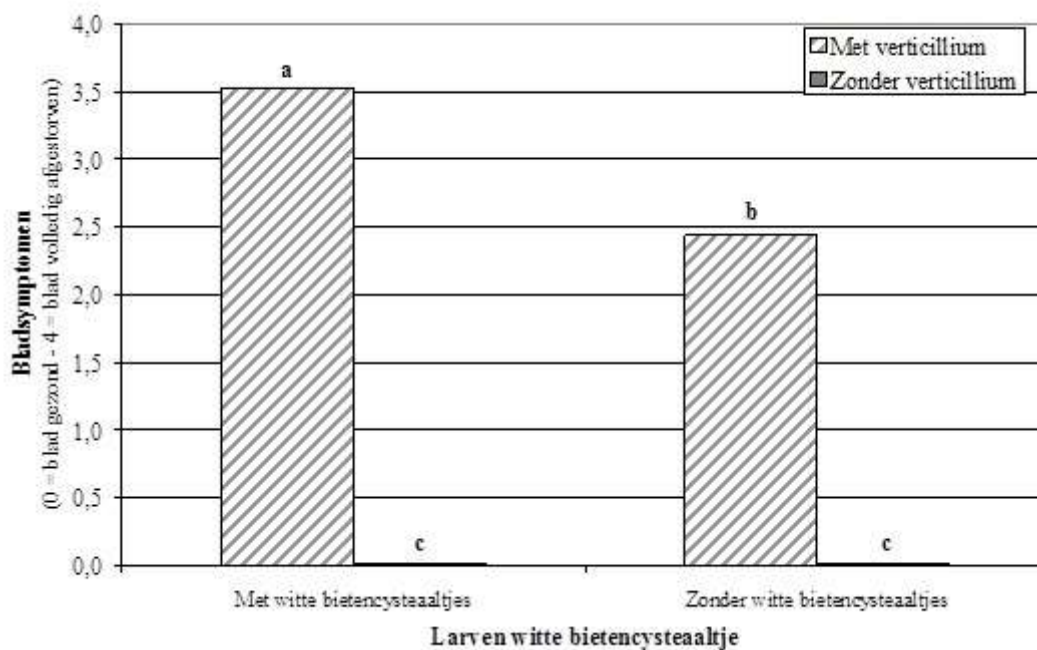
Naast suikerbieten wordt een groot aantal gewassen aangetast, onder andere aardappel, vlinderbloemigen (boon, erwt en lupine), vlas en spruiten en ook onkruiden, zoals zwarte

nachtschade, ganzevoetachtigen en brandnetels. Granen en grassen vermeerderen *Verticillium dahliae* veel minder.

Bevorderende factoren

Bietencysteaaftjes (figuur 10.5.13), maar ook andere aaltjessoorten, zoals wortellesieaaltjes (*Pratylenchus* spp.) en wortelknobbelaaltjes (*Meloidogyne* spp.), kunnen in suikerbieten voor versterking van de verticillium-aantasting zorgen. Dit is ook bij andere gewassen vaak het geval. Het is belangrijk voor alle soorten plantparasitaire aaltjes de dichtheden zo laag mogelijk te houden. Naast aaltjes kunnen ook een slechte bodemstructuur of zuurstofgebrek het optreden van verticillium sterk bevorderen.

Figuur 10.5.13 Resultaat van een klimaatkamertoets naar het effect van het wit bietencysteaaftje op de mate van aantasting door verticillium. Waardering van bladsymptomen op een schaal van 0 (bladeren gezond) tot 4 (alle bladeren volledig afgestorven). Gemiddelde voor vier verticilliumisolaten en twee rassen. De verschillende letters boven de kolommen geven statistisch betrouwbare verschillen weer ($P < 0,001$; kleinste significante verschil (5%) = 0,49).

Beheersing

Directe maatregelen zijn op dit moment niet beschikbaar voor de suikerbieten-teelt. Er zijn geen fungiciden beschikbaar tegen verticillium. Vooral nog is de beheersing van verticillium gericht op het zoveel mogelijk beperken van de schade (onderdeel van principe 1 (voorkomen en/of vernietigen) van een geïntegreerde gewasbescherming, zie 5.2.1). Zorg voor:

- optimale groeiomstandigheden met betrekking tot ontwatering, storende lagen en bodemstructuur;
- een bouwplan met voldoende granen en grassen;
- beheersing (op een zo laag mogelijk niveau houden) van plantparasitaire aaltjes.

Meer informatie

- IRS-rapport: *Verticillium dahliae* as the causal agent of 'Yellow necrosis' in the Netherlands.

- IRS-rapport: [Interactie tussen diverse aaltjessoorten en verticillium in suikerbieten.](#)

10.5.3. Violetwortelrot

De bodemschimmel *Helicobasidium purpureum* veroorzaakt [violetwortelrot](#). Na aantasting ontstaan rotte bieten, waarbij het aangetaste weefsel een paarse gloed heeft.

De aantasting ontstaat vaak pleksgewijs en treedt laat in het seizoen op. Het komt vooral voor op kalkrijke percelen, met name op de klei, vooral op plaatsen met een verdichte bodem of een slechte structuur van de bouwvoor waar het snel (te) nat is. Op de wortel ontstaan paarse, oppervlakkige plekken, die met een viltachtige laag zijn omgeven. In het veld valt dit niet snel op (figuur 10.5.14). Aan de hoop is het veel duidelijker te zien (figuur 10.5.15).

Er zijn geen directe maatregelen te nemen tegen violetwortelrot. Ook rassen die resistent zijn tegen rhizoctonia kunnen er last van hebben. Wel kunt u violetwortelrot voorkomen, door de structuur van het bietenperceel te verbeteren. Verder kent deze bodemschimmel een aantal waardplanten, waaronder distels, peen, luzerne, klaver en aardappelen en overleeft het lang in de bodem. Het verbeteren van de bodemstructuur in alle gewassen en een goede bestrijding van distels helpen om de schade te beperken. De schimmel kan circa vier jaar zonder waardplant overleven in de bodem.

Figuur 10.5.14 Violetwortelrot is in het veld moeilijk te zien. Typisch is het paarse schimmelpuis op het grensvlak tussen grond en lucht.

Figuur 10.5.15 Rotten biet door violetwortelrot. Vaak wordt de aantasting pas opgemerkt als de bieten zijn geroid.

10.5.4.Aphanomyces¹

De bodemschimmel *Aphanomyces cochlioides* veroorzaakt [kiemplantwegval](#), [wortelschurft](#) en [wortelrot](#) in suikerbieten. De [plantwegval](#) kan tot het 12-bladstadium door gaan in de vorm van de zogenaamde afdraaiers (figuur 10.5.16). Door de sterke insnoering van het hypocotyl, waardoor een erg dunne verbinding tussen bietenkop en bietenlichaam ontstaat, breken de bieten makkelijk af (figuur 10.5.17). Latere aantastingen kenmerken zich door een oppervlakkige schurft op de wortel van de biet tot vervormingen en rot van de wortel. Meer beelden/symptomen van wortelrot door aphanomyces zijn te zien in de interactieve video 'wortelrot in beeld – aphanomyces' op www.irs.nl/interactievevideos.

10.5.4.1 Levenscyclus

De waterminnende bodemschimmel *Aphanomyces cochlioides* behoort tot de klasse van de oömyceten. De oösporen van *A. cochlioides* kunnen lang in de bodem en in gewasresten overleven. Bij hoge bodemvochtigheid en hoge bodemtemperaturen (10-30°C) kiemen de oösporen en infecteren direct de plant of vormen een sporangium van waaruit zwemsporen (zoösporen) naar de plant zwemmen. Alle stadia van de suikerbiet kunnen worden aangetast, maar de kiemplanten zijn vatbaarder dan oudere planten. Ook een lage pH, nauwe gewasrotatie en een slechte bodemstructuur bevorderen de ziekte.

Het aantastingsbeeld op de wortel van de oudere plant is vrij divers. De aantasting kan oppervlakkig schurftig zijn, maar er worden ook vervormingen waargenomen vanwege het verschil in groeisnelheid tussen oppervlakkig aangetast en gezond weefsel. De oppervlakkige aantasting kan overgaan in sponsachtige bruin-zwarte verrotting van het weefsel (figuur 10.5.18). Het wortelrot trekt de wortel van buiten naar binnen in. Soms kan ook de wortel van de oudere plant sterk zijn ingesnoerd.

Figuur 10.5.16 Een afdraaier veroorzaakt door *Aphanomyces cochlioides*, een sterke insnoering onder het hypocotyl zorgt voor het wegvallen van de plant.

10.5.4.2 Waardplanten en vermeerdering

Aphanomyces cochlioides komt heel algemeen voor met name op zand-, dal- en zavelgronden. Suikerbiet, voederbiet, rode biet, spinazie, chenopodium- en amaranthussoorten zijn de belangrijkste waardplanten voor *A. cochlioides*. De vermeerdering vindt plaats door middel van oösporen en zoösporen. De oösporen kunnen lange tijd in de bodem en in aangetaste plantenresten overleven.

Figuur 10.5.17 Aantasting van suikerbiet door aphanomyces, een sterke insnoering onder het hypocotyl en rot van de wortel.

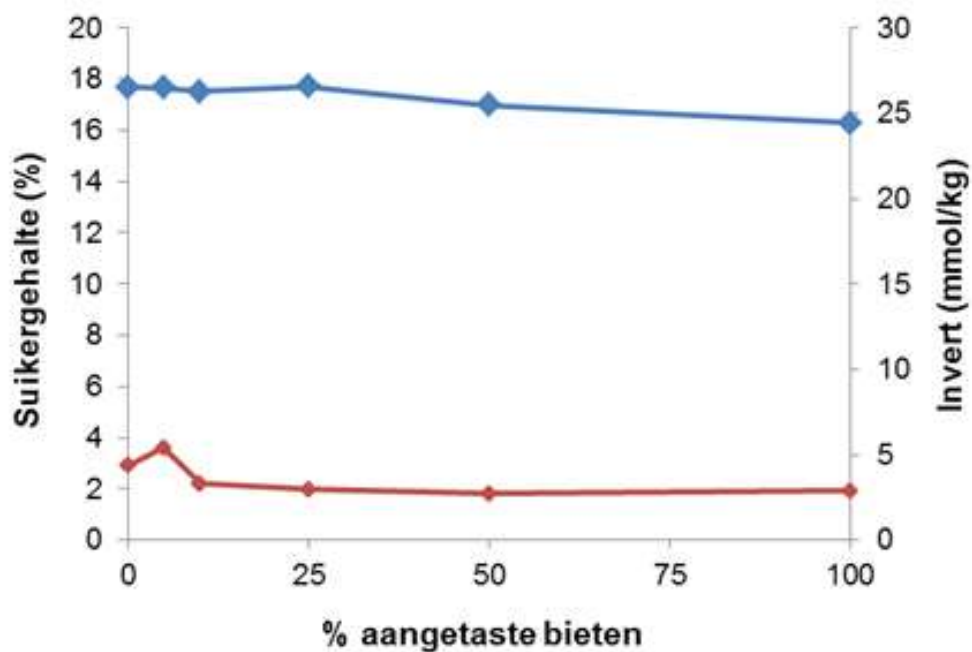
Figuur 10.5.18 Wortelrot, vervormingen en schurftige plekken in suikerbieten veroorzaakt door aphanomyces.

10.5.4.3 Schade en beheersing

Schade door kiemplantwegval in suikerbieten kan zeer hevig zijn, afhankelijk van omstandigheden en besmettingsgraad van de bodem. Echter, in de meeste gevallen voldoet de zaadontsmetting met fungiciden (met name hymexazool) om schade van betekenis te voorkomen. Een slechte waterhuishouding en bodemstructuur en een lage pH bevorderen de aantasting. Ook de aantasting van de oudere plant worden hierdoor bevorderd. De schade kan variëren tussen de 0 en 100% afhankelijk van de weersomstandigheden en de besmettingsgraad. Hierbij speelt ook dat een partij bieten met meer dan 10% bieten met rot niet wordt afgenomen door de suikerfabriek. Aangetaste bieten hebben een lager wortelgewicht en een lager suikergehalte (figuur 10.5.19). Het rot veroorzaakt door aphanomyces gaat verder in de bewaring van de suikerbieten na de oogst en zorgt voor hogere ademhalingsverliezen en hogere invertsuikerwaarden.

Aphanomyces kan het beste worden beheerst door een combinatie van factoren te optimaliseren. Dit komt neer op: vroeg zaaien, hymexazool behandeld zaad (is standaard voor suikerbieten), goede afwatering, beheersing van chenopodium onkruiden (zoals melganzevoet), ruime gewasrotatie met niet-waardplanten en zorgen voor een voldoende hoge pH door middel van bekalken.

Figuur 10.5.19 Effect van het aandeel door aphanomyces aangetaste bieten in het monster op suikergehalte (blauwe lijn) en invertsuiker (rode lijn) gemeten bij een partij bieten direct na de oogst in oktober 2016. Het suikergehalte daalde van 17,7% naar 16,3% bij 100% aangetaste (misvormde en rotte) bieten.

¹ De oorspronkelijke tekst en adviezen in paragraaf 10.5.4 over aphanomyces zijn ook aangeleverd bij PPO-AGV voor opname in het [bodemschimmelschema](#).

10.6. Overige schimmels

Versie: mei 2015

10.6.1. Valse meeldauw

[Valse meeldauw](#) wordt veroorzaakt door *Peronospora farinosa* en kan na de gewassluiting optreden. Doorgaans betreft het één of enkele planten op een perceel, soms worden grote plekken of perceelsgedeelten aangetast. Bij aantasting door valse meeldauw kleuren de buitenste bladeren geel en hun bladsteel wordt heel bros, waardoor deze makkelijk afbreken (figuur 10.6.1). De hartbladeren krullen naar beneden om, zijn gekroesd, dikker en grijsgroen verkleurd (figuur 10.6.2). Later worden ze zwart en sterven af. Het aantastingsbeeld lijkt sterk op de symptomen van [boriumgebrek](#). Bij boriumgebrek zijn *geen* schimmelpluis en sporen te zien, maar *wel* de typische verkrinking (zebrapatroon) in de nerven, die bij aantasting door valse meeldauw niet te zien zijn (figuur 10.6.2 en 10.6.3).

Figuur 10.6.1 Bij aantasting door valse meeldauw kleuren de buitenste bladeren geel en hun bladsteel wordt heel bros, waardoor deze makkelijk afbreken.

Figuur 10.6.2 De hartbladeren krullen naar beneden en een vuilgrijze donslaag van schimmelpuis en sporen van valse meeldauw zijn zichtbaar. Vaak het duidelijkst aan de onderzijde van de hartbladeren.

Figuur 10.6.3 De symptomen van boriumgebrek. Ze lijken sterk op die van valse meeldauw. Echter, bij boriumgebrek is geen schimmelpuis met sporen te zien en hebben de nerven van de bladsteel vaak de typische verkurving in zebrapatroon.

Vooraf op de onderkant van de hartbladeren is een dikke grijze donslaag van sporen te zien. De schimmel gedijt goed bij hoge luchtvochtigheid (tot 90%) en lage temperaturen (tot 15°C). De sporen van de schimmel kiemen op dauwnatte bladeren. Hij kan bieten-, spinazie- en chenopodiumsoorten aantasten. Wanneer de weersomstandigheden ongunstig voor de schimmel worden, stopt de aantasting en de verspreiding over het perceel. Het grijze schimmelpuis verdwijnt dan. Wanneer de kop van de biet nog voldoende gezond is kunnen weer nieuwe, gezonde hartbladeren gevormd worden. Bij zware aantasting sterft de kop af en kan eventueel gaan rotten doordat er regenwater in de kop blijft staan. Het schimmelpuis kan later in het seizoen weer terugkomen als de omstandigheden weer gunstig worden voor de schimmel.

Valse meeldauw is niet te bestrijden omdat er geen effectieve middelen zijn toegelaten. Wanneer de aantasting zich beperkt tot enkele planten op het perceel is de schade niet noemenswaardig.

De schimmel overleeft op gewasresten in de grond en overwinterende waardplanten. De aantasting in suikerbieten is het grootst na een milde winter met weinig of geen vorst.

10.6.2. *Phoma*¹

Phoma betae veroorzaakt [kiemplantwegval](#), [bladvlekken](#) en [wortelrot](#) in suikerbieten. Bij kiemplantwegval verwelken de kiemplanten en vallen om door aantasting van het worteltje en/of het hypocotyl, die bruin tot zwart verkleurd zijn. De bladvlekken zijn bruin en tot 2 cm groot (pauwenogen) die zich duidelijk aftekenen tegen het gezonde weefsel (figuur 10.6.4). Het rot van de kop- en wortels heeft (kleine) zwarte vruchtlichamen op het donkere (aangetaste) weefsel. Aangetast weefsel wordt donker bruin-zwart met scheurtjes (figuur 10.6.5). Tot vlak voor de oogst is de aantasting alleen in de buitenste laag van de biet te vinden. Daarna groeit de schimmel dieper de biet in. Het weefsel buiten het rotte gedeelte blijft meestal gezond en helderwit van kleur (figuur 10.6.6).

10.6.2.1 *Levenscyclus*

Op de bladeren ontstaan bruine vlekken met onregelmatige ringen (pauwenogen), waarin zich vrij grote vruchtlichamen (zwarte stippen, willekeurig gerangschikt) vormen. Deze vruchtlichamen komen voor in het aangetast plantenweefsel, echter de belangrijkste bron voor overleving zijn aangetaste blad- en wortelresten. Vanuit aangetast blad en gewasresten in de grond kunnen kop en wortel aangetast worden. Wanneer aangetaste plantendelen met vruchtlichamen op het perceel achter blijven vormen deze een nieuwe infectiebron. Op de gewasresten kan de schimmel tot ruim 2 jaar overleven.

10.6.2.2 *Waardplant en vermeerdering*

Suikerbiet, rode biet en de onkruiden melganzevoet en amaranthussoorten (bijvoorbeeld papegaaienkruid) zijn de belangrijkste waardplanten voor *Phoma betae*. De vermeerdering vindt plaats door middel van sporen in de vruchtlichamen.

Figuur 10.6.4 Bladvlek op suikerbietenblad veroorzaakt door *Phoma betae* met de kenmerkende donkerbruine ringen (pauwenogen) en grote zwarte vruchtlichamen.

Figuur 10.6.5 Kop- en wortelrot in suikerbieten veroorzaakt door *Phoma betae*.

Figuur 10.6.6 Kenmerkend is de scherpe overgang tussen aangetast (rot) weefsel door *Phoma betae* en het gezonde helderwitte weefsel van de suikerbiet.

10.6.2.3 Schade

Schade door kiemplantwegval komt zelden voor. In de meeste gevallen voldoet de zaadontsmetting met fungiciden om schade van betekenis te voorkomen. Ook de schade door bladvlekken veroorzaakt door phoma is gering. De bladvlekken ontstaan onder vochtige condities, maar de aantasting neemt zelden epidemische vormen aan. Wel dienen de bladvlekken als infectiebron voor het latere kop- en wortelrot. Ook deze aantasting ontstaat onder vochtige omstandigheden. Een slechte waterhuishouding en bodemstructuur en een hoge pH bevorderen de aantasting, maar kan ook in redelijk goed ontwaterde gronden optreden. De grootste schade door phoma wordt veroorzaakt door het rot aan kop en wortel. Dit gaat verder in de bewaring van de suikerbieten in de hoop. Wanneer een partij bieten meer dan 10% bieten met rot bevat wordt deze niet afgenomen door de suikerfabriek.

¹ De in paragraaf 10.6.2 weergegeven tekst en adviezen over phoma zijn ook aangeleverd bij PPO-AGV voor opname in het [bodemschimmelschema](#).

10.7. Virussen

Versie: mei 2015

10.7.1. Rhizomanie

10.7.1.1 Bietenrhizomanievirus

Rhizomanie is de aanduiding voor de symptomen van een virusziekte. De symptomen zijn: geelverkleurd blad met een stijle verlengde bladsteel, de zogenoemde '[blinker](#)' en insnoering van de [wortel](#) met de vorming van een wortelbaard. Deze symptomen worden veroorzaakt door het bietenrhizomanievirus (Beet Necrotic Yellow Vein Virus (BNYVV)). Het wordt overgebracht door de bodemschimmel *Polymyxa betae*. Binnen het rhizomanievirus zijn drie typen bekend: A, B en P. De typen A en B worden gekarakteriseerd door vier strengen RNA (erfelijk materiaal van virussen) en virustype P met vijf strengen RNA. Dit P-type is genoemd naar het gebied Pithiviers in Frankrijk, waar het voor het eerst is waargenomen. In Nederland komen het A- en B-type voor (figuur 10.7.1). Het P-type is tot nu toe niet in Nederland aangetroffen.

De schimmel *P. betae* is sinds 1964 bekend en komt op alle grondsoorten voor. Zonder aanwezigheid van het virus veroorzaakt deze bodemschimmel weinig aantoonbare schade in de bieten. Bij hoge dichtheden is wel een vertraging in de ontwikkeling van jonge planten, wortelverbruining en wortelbaardvorming waargenomen.

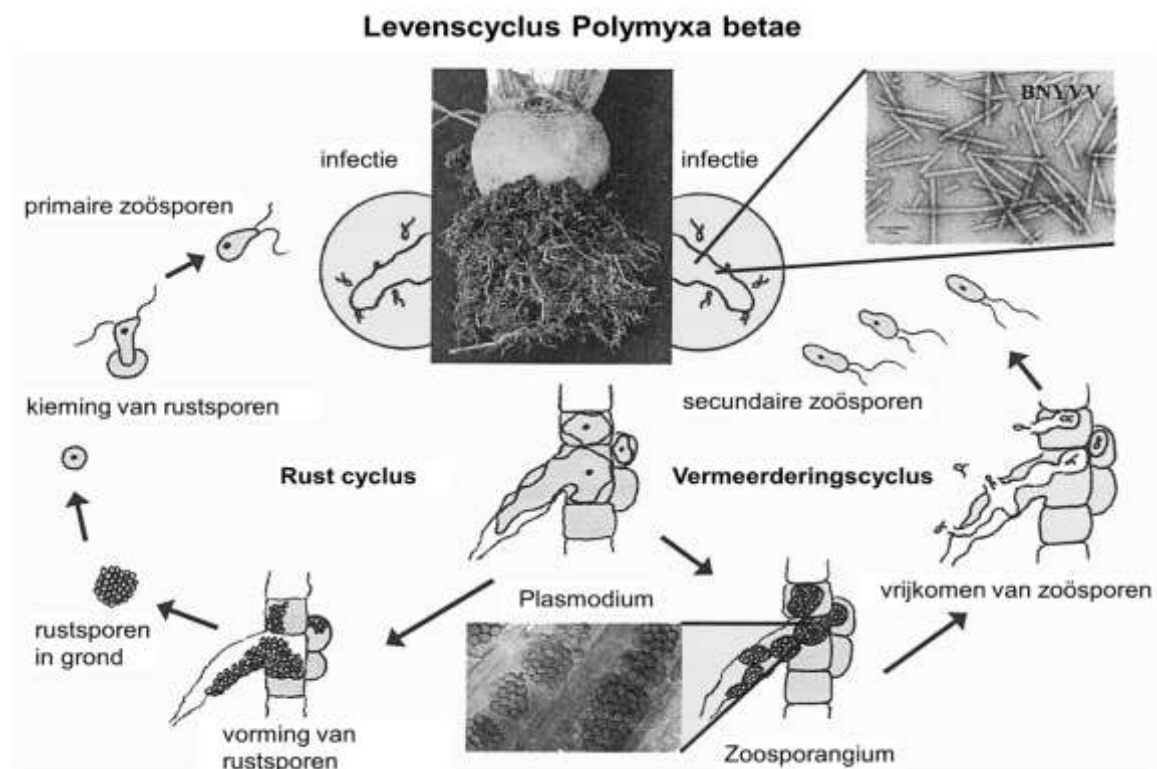

Figuur 10.7.1 De verspreiding van het rhizomanievirus in Nederland. De blauwe punaises geven het A-type en de rode cirkels het B-type weer. De gegevens zijn afkomstig uit grond- en bietenmonsters van proefvelden en praktijkpercelen in de periode 2002-2009.

10.7.1.2 Levenscyclus

Het rhizomanievirus is afhankelijk van zijn vector, de bodemschimmel *P. betae*. Zonder aanwezigheid hiervan kan het virus de plant niet infecteren. De zwemsporen (zoösporen) van de schimmel dringen de haarwortels binnen en brengen het rhizomanievirus over (figuur 10.7.2). Het virus vermeerderd zich daar en verspreidt zich naar andere wortels die daardoor afsterven. Dit gebeurt voornamelijk in bieten en spinazie. Het vermoeden bestaat dat het virus zich ook in een aantal onkruidsoorten kan vermeerderen.

De schimmel dringt in de vorm van zoösporen de haarwortels binnen en vormen daar schimmelbolletjes, die samenvloeien tot een plasmodium. Na enkele keren deze cyclus te hebben volbracht, worden de rustsporen gevormd. Deze kunnen als zodanig meer dan vijftien jaar vitaal in de grond aanwezig blijven. *P. betae* kon worden aangetoond in wortels van planten uit de ganzenvoetachtigen en posteleinachtigen. Alleen binnen de ganzenvoetachtigen (waaronder biet en spinazie) komen goede waardgewassen voor. Binnen de andere plantengeslachten die als akkeronkruiden kunnen voorkomen, vermeerderd *P. betae* zich in geringe mate. Virusvrije isolaten van *P. betae* nemen het virus op als zij zich vermeerderen in planten die met het virus geïnfecteerd zijn.

Figuur 10.7.2 Levenscyclus van het rhizomanievirus. Het virus is voor de verspreiding en vermeerdering afhankelijk van zijn vector, de bodemschimmel *Polymyxa betae* (naar Pferdmenges, 2007).

10.7.1.3 Symptomen

Door het rhizomanievirus blijven de bieten achter in groei. Als een biet voorzichtig uit de grond wordt gehaald, vertoont de wortel insnoeringen en soms vertakkingen. Door de vermeerdering en verspreiding van het virus door de haarwortels, sterven ze af (figuur 10.7.3). Hierdoor vormen zich steeds weer nieuwe wortels. Uiteindelijk ontstaat de kenmerkende baardvorming aan de biet (rhizo = wortel, manie = dolheid). Het virus verplaatst zich ook naar het onderste gedeelte van de penwortel. Hierdoor raken de vaatbundels verstopt. Dit is soms duidelijk te zien aan de bruinverkleuring van de vaatbundels bij het doorsnijden (figuur

10.7.4). De aantasting door het rhizomanievirus kan ook bovengrondse symptomen veroorzaken. Hierbij verkleurt het blad geel en staat stijl rechtop, de zogenoemde 'binker' (figuur 10.7.5). Er kunnen ook allerlei gebreksverschijnselen ontstaan, omdat voedingselementen onvoldoende door de verstopte vaten kunnen worden getransporteerd. Meer foto's en informatie zijn te vinden in de [applicatie 'Ziekten en Plagen'](#).

Figuur 10.7.3 Zware baardvorming met veel afgestorven haarwortels.

Figuur 10.7.4 Vanuit de wortelpunt kan bruinverkleuring van de vaatbundels ontstaan.

Figuur 10.7.5 Een blinker in een bietenperceel. Kenmerkend is het egaal licht gekleurde blad dat steil rechtop staat. De wortel vertoont meestal insnoeringen en baardvorming.

Alle in Nederland verkochte suikerbietenrassen zijn sinds 2007 partieel resistent tegen rhizomanie. Deze resistentie berust op het gebruik van één resistentiegen (*Rz1*). Ook bij toepassing van deze rassen kunnen later in het seizoen een beperkt aantal planten met een bleek geel verkleurd loof voorkomen. Dit zijn de zogenaamde 'blinkers', waarvan er niet meer dan circa 2-5% in een perceel aanwezig mogen zijn. Echter, wanneer grote aantallen blinkers in plekken bij elkaar staan, kan dit duiden op problemen met rhizomanie (figuur 10.7.6). Dit kan ook in partieel resistente rassen voorkomen bij een hoge virusdruk of een agressieve variant van het rhizomanievirus.

Eind 2010 is vastgesteld dat op percelen met extreem veel blinkers of plekken en stroken met blinkers, die sinds 2004 gemeld werden bij de afdeling diagnostiek, een resistentiedoorkennende variant (bijvoorbeeld AYPR of TYPR) van het A-type voorkomt. Deze varianten doorbreken de resistentie van het resistentiegen (*Rz1*-gen). Om dergelijke varianten te beheersen is aanvullende resistentie nodig. Een ras met aanvullende resistentie tegen rhizomanie bevat twee resistentiegen (*Rz1* en *Rz2*). Deze rassen zijn sinds de zaadbestelling

van december 2011 beschikbaar. Dit wordt expliciet bij deze rassen vermeld. In figuur 10.7.7 staan de locaties waar resistentiedoorbreekende varianten zijn aangetroffen weergegeven.

Figuur 10.7.6 Bleekgele verkleuring van het blad in plekken op het perceel, de eerste aanwijzing van een mogelijke aantasting door rhizomanie. De wortels van deze bieten vertonen vaak insnoeringen en wortelbaarden.

Figuur 10.7.7 Locaties waar resistentiedoorbreekende varianten van het rhizomanievirus (A-type; AYPR en TYPR) in suikerbiet- of bodemonsters zijn aangetroffen (2004-2015).

10.7.1.4 Schade

De directe schade door rhizomanie kan bestaan uit:

- een laag suikergehalte. Bij zware aantasting kan het suikergehalte zakken tot 10%;
- een gewichtsverlies van de wortel dat kan oplopen tot 70% van de normaal haalbare opbrengst;
- een afname van de winbaarheid door een toename van het natriumgehalte en een daling van het suikergehalte bij een gelijk of lager gehalte aan aminoN;
- een stijging van het tarrapercentage door de onregelmatige vorm van de wortel en de zware wortelbaarden;
- problemen bij verwerking in de fabriek, omdat bij zeer zware aantasting wortelrot kan optreden.

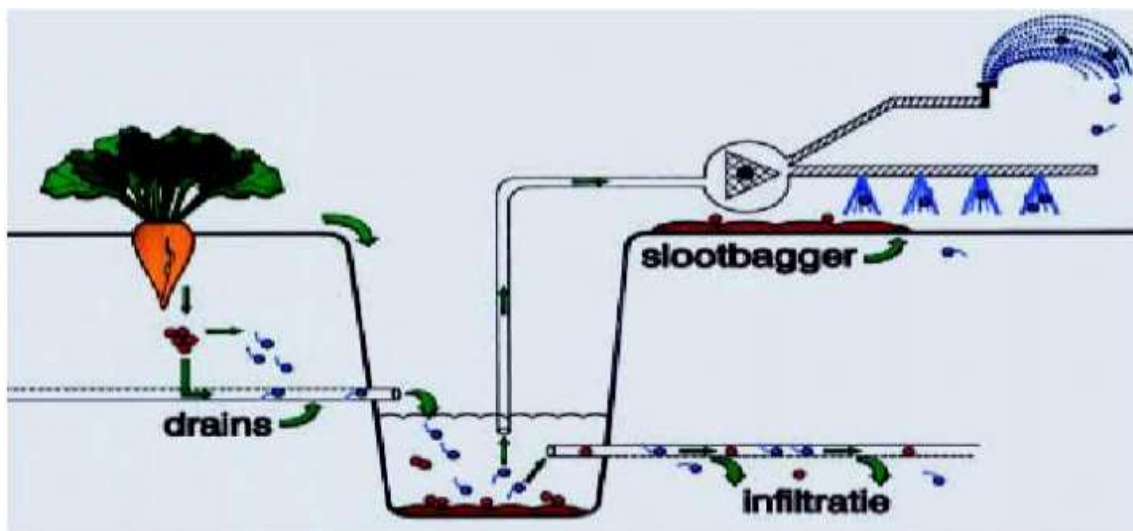

Leveringsgegevens

Uit de analysegegevens van de individuele vrachten geleverde bieten kan men afleiden of er sprake is van rhizomanie. Dit geldt alleen als er sprake is geweest van grote plekken in het perceel. Kleine hardjes zullen op deze manier niet worden opgemerkt. Als het natriumgehalte hoger is dan normaal en het suikergehalte lager bij een gelijk of laag aminoN, kan dit duiden op rhizomanie. Wanneer dit op de fabriek in het tarreerlokaal wordt geconstateerd, is er echter al een flink opbrengstverlies geleden.

10.7.1.5 Verspreiding

Het rhizomanievirus kan via vocht en grond worden verspreid, waarbij vocht voor het infectieproces van de bodemschimmel *P. betae* een vereiste is. Rhizomanie verspreidt zich meestal op verschillende manieren, zoals weergegeven in figuur 10.7.8.

Figuur 10.7.8 Verspreiding van rhizomanie via water. Rood geeft rhizomanie aan.

Zaad- en plantmateriaal

De kans op verspreiding van rhizomanie via het bietenzaad is klein door de diverse (schoonings)behandelingen die het ondergaat. Plantmateriaal, zoals pootaardappelen, plantuien en bollen, kunnen echter wel gemakkelijk besmettingen verslepen. Daarbij is het risico van verspreiding afhankelijk van de hoeveelheid aanhangende grond die wordt verplaatst en de verdeling in het veld. Onderzoek heeft aangetoond dat de gemiddelde hoeveelheid aanhangende grond bij pootaardappelen voldoende rhizomanievirus bevat om na twee bietenteelten virusvermeerdering het virus terug te vinden in de grond van het perceel.

Grond

Omdat de ruststructuren van de schimmel *P. betae* samen met het rhizomanievirus zeer lang in de grond levenskrachtig blijven, is het verplaatsen van grond een zeer belangrijke verspreidingswijze voor deze ziekte. Hierbij moet men denken aan de tarragrond van de verwerkende industrie, zoals frietfabrieken, peen- en witlofwasserijen, die wordt gebruikt om bijvoorbeeld sloten te dempen of laag gelegen perceelgedeelten op te vullen. Ook grond aan machines kan de ziekte van perceel naar perceel verspreiden. Bij het rooien van bieten en aardappelen kan vrij veel grond via de machines verslept van het ene bedrijf naar het andere. Dit is ook een potentiële bron voor verspreiding. De kans op het over een geheel perceel aanbrengen van infectieus materiaal, zoals bij besmet plantgoed, is echter veel geringer.

Betacal is geen bron van besmetting, omdat bij de productie zulke hoge temperaturen worden bereikt dat geen overleving meer mogelijk is.

Water en slootslib

Vooral de rustorganen (cystosoren) van de schimmel kunnen lange tijd samen met het rhizomanievirus onder water levenskrachtig blijven. Vanuit een besmet perceel komen ze via de drainagebuizen in de sloten terecht en zinken naar de bodem. Uit een besmette watergang kan de ziekte zich verspreiden naar een nog onbesmet perceel, door infiltratie, beregening, gewasbespuitingen en uitbaggeren (figuur 10.7.8). In samenwerking met verschillende waterschappen is in het verleden onderzoek verricht, waaruit bleek dat vooral het schonen van watergangen en vervolgens uitspreiden van bagger over het perceel verspreiding van rhizomanie sterk bevordert. Maatregelen om dit te voorkomen, zoals het afvoeren van besmette bagger of het beregenen met uitsluitend grondwater, zijn erg kostbaar en bieden nog geen garantie op verbetering. Beregening met oppervlaktewater kan de ziekte verspreiden over het volledige perceel wanneer het rhizomanievirus zich in het water bevindt.

Overtollig bietenmateriaal en mest

Blad en koppen worden na de oogst op het perceel achtergelaten en ingewerkt. Daardoor is de kans op verspreiding naar andere percelen langs deze weg gering geworden. Grond en bietenresten van de bietenbewaarloos kunnen wel zorgen voor besmetting wanneer ze naar het perceel worden teruggebracht. Breng dit soort resten altijd terug op het perceel waar het vandaan komt. Of blad-, biet- en kopresten die worden vergist, ook een risico van verspreiding vormen via het digestaat is nog onbekend.

Wel is aangetoond dat besmettingen het maag- en darmkanaal van herkauwers kunnen overleven. De kans dat via deze weg de ziekte wordt verspreid, is echter vrij gering vergeleken met de andere mogelijke verspreidingswegen.

10.7.1.6 Beheersing van rhizomanie

Rhizomanie is in de meeste gevallen goed te beheersen door de inzet van partieel resistente rassen. Daarnaast kan men een vroege aantasting beperken door te streven naar een goede bodemstructuur. Een slechte structuur van de bodem heeft vaak tot gevolg dat er lang water op het land staat. Hierdoor kan een vroege en zware aantasting ontstaan. Een goede grondbewerking en drainage, waardoor water snel wordt afgevoerd, verminderen de kans op een vroege aantasting. Een goede afwatering en een losse structuur maken dat de bodem in het voorjaar snel droogt. Hierdoor komen sporen van de schimmel *Polymyxa betae*, de overbrenger van het virus, minder gemakkelijk en daardoor later in het seizoen in wortels terecht. Ook bij rhizomanie betekent een late aantasting beperking van de schade. Door zo vroeg mogelijk te zaaien, is er dus een voorsprong te behalen.

Het is niet mogelijk om de vector *P. betae* te bestrijden met fungiciden of grondontsmetting.

10.7.1.7 IRS-advies rhizomanie

- Teel een partieel resistent ras.
- Teel op percelen met een resistentie doorbrekende variant altijd een ras met aanvullende resistentie tegen rhizomanie.
- Zorg voor een goede structuur van de bodem en afwatering van het perceel, om een vroege aantasting zoveel mogelijk te beperken.
- Probeer zo vroeg mogelijk te zaaien. Dit geeft een voorsprong van het bietenplantje op het virus.

10.7.2. Vergelingsziekte

Omdat het virus dat vergelingsziekte veroorzaakt, wordt overgebracht door bladluizen is meer informatie over vergelingsziekte te vinden in paragraaf '[Bladluizen](#)' (10.3.1.4).

10.8. Secundaire aantastingen

Versie: mei 2015

Secundaire aantastingen worden veroorzaakt door organismen die zelf niet in staat zijn een gezonde bietenplant te infecteren. Ze moeten daarbij worden geholpen. Secundaire aantastingen, zoals pseudomonas en alternaria, gebruiken daarvoor vaak beschadigingen, gebreksverschijnselen en aantastingen door een primair pathogeen. Secundaire aantasting wil dus altijd zeggen dat het pas na een andere, eerdere, aantasting optreedt.

10.8.1. Pseudomonas

De bacterie [pseudomonas](#) gebruikt beschadigingen en gescheurd weefsel, als gevolg van zware regenval, hagel, stuifschade, wind, insectenvraat en gebreksverschijnselen, om de plant te infecteren. Soms zijn de ontstane wondjes nauwelijks zichtbaar, maar vormen toch een invalspoort voor pseudomonas.

De bacterie komt via regendruppels vanaf de grond op het blad terecht. Pseudomonas voelt zich goed thuis bij een hoge luchtvochtigheid en donker weer. Wanneer dit enkele dagen aanhoudt, kan zij de plant infecteren via de invalspoorten.

Na infectie verschijnen pseudomonasvlekjes. Zij kunnen erg lijken op die van cercospora. De vlekjes van pseudomonas kunnen rond of onregelmatig van vorm zijn en een zwartbruine of roodachtige kleur hebben (figuur 10.8.1). De vlekjes van cercospora daarentegen zijn rond en grijs met een donkere roodpaarse rand. In het grijze gedeelte zijn met de loep zwarte puntjes te zien. Zie voor meer informatie:

www.irs.nl/bladschimmel of [paragraaf 10.4.1](#).

Pseudomonas veroorzaakt over het algemeen geen schade. Bestrijding van deze bacterie is niet mogelijk. Bij droog en zonnig weer verdwijnt de aantasting vaak weer.

Figuur 10.8.1 Vlekken op bietenblad veroorzaakt door pseudomonas.

10.8.2. Alternaria

Ook [alternaria](#) is een secundaire aantasting. Vaak gaat het dan om *Alternaria alternata*. Deze schimmel is niet in staat bietenblad te infecteren dat niet is beschadigd of aangetast. Typische aantasting met alternaria volgen op aantasting door vergelingsziekte, verwelkingsziekte en gebreksziekten, zoals kali- en magnesiumgebrek (figuur 10.8.2). Wanneer de primaire oorzaak die voorafgaat

aan de aantasting door alternaria, afdoende wordt bestreden, zal zij geen schade van betekenis doen. Bestrijding van alternaria is dan ook niet nodig.

Alternaria veroorzaakt symptomen aan de randen van het blad en soms ook bladvlekken.

Deze zijn donkerbruin tot zwart gekleurd. Op de afgestorven delen van het blad verschijnt een bruin donsachtig poeder.

Figuur 10.8.2 Magnesiumgebrek met een secundaire infectie door alternaria.

10.9. Overige ziekten en plagen

Versie: mei 2017

10.9.1. Slakken

Slakken vreten aan [kiemplanten](#) en planten in het [tweebladstadium](#) (figuur 10.9.1), waardoor ze kunnen wegvallen. Slakken zijn te herkennen aan de slijmsporen (figuur 10.9.2).

Figuur 10.9.1 Vreterij door slakken.

Figuur 10.9.2 Slijmsporen duiden op de aanwezigheid van slakken.

Omstandigheden die slakken bevorderen

Vooraf op percelen met een groenbemester, koolzaad, spruiten, graszaad, karwij of luzerne als voorvrucht zijn slakken te verwachten. Overige factoren die de aanwezigheid van slakken bevorderen, zijn een milde winter, een vochtig voorjaar, een hoog gehalte aan organische stof, slootkanten en aangrenzend grasland. Slakken zitten vaak ook onder kluiten, die dienen als schuilplaats.

Wanneer slakken in de herfst en winter geen goede schuilplaatsen hebben, zullen ze de winter moeilijker kunnen overleven. Daarnaast zijn er door een vlak zaaibed aan te leggen ook in het voorjaar minder schuilplaatsen en is minder schade te verwachten. Meer informatie is te vinden in het '[Bodemplagenschema](#)'.

Bestrijding

Slakkenkorrels met ijzer(III)fosfaat (Derrex, Iroxx of Sluxx HP) zijn toegelaten om slakken te bestrijden. Ze zorgen ervoor dat de slakken zich terugtrekken in hun schuilplaatsen en daar doodgaan. Deze middelen dienen bij voorkeur in de avonduren te worden toegepast met een granulaat- of kunstmeststrooier (7 kg/ha).

In veel gevallen komen de slakken uit slootkanten of aangrenzend grasland. Als slakken alleen aan de randen van het perceel worden waargenomen, dan is het te overwegen om alleen de perceelranden te behandelen. Dit is een voorbeeld van het zesde principe van een geïntegreerde gewasbescherming, [zie 5.2.6](#).

Meer informatie over slakken en de bestrijding ervan is te vinden op de [Infokaart Slakken](#).

10.9.2. Muizen

Ieder jaar zijn er weer bietenpercelen die vanwege muizenschade moeten worden overgezaaid, doordat [muizen](#) ongekiedde bietenzaden hebben opgevreten. Muizen zoeken de zaden op, breken ze open en eten er vervolgens het embryo uit. De zaadresten blijven daarbij vaak achter in kleine kuiltjes in de grond (figuur 10.9.3). Zodra ze een zaadje hebben gevonden, volgen ze vaak de rij en zo worden al snel tientallen meters achter elkaar uitgegraven. Een muis kan in een nacht wel 600 bietenzaadjes opeten.

De kans op schade is het grootst op percelen waar ondiep of in een grof zaaibed is gezaaid, waar vroege zaai plaatsvindt, waar het zaad droog ligt of als de kieming traag is. Zodra het zaadje gekieemd is, treedt er geen schade meer op. Schade is te beperken door een week voor het zaaien alternatief voer, zoals verhitte gerst, tarwe of zonnepitten aan te bieden. Op deze manier leren de muizen de voerplaatsen te vinden. Plaats het voer langs de randen van het perceel, onder bijvoorbeeld een dakpan of onder c.q. in een pvc-pijp. Leg deze wel vast, zodat vogels het voer niet opvreten. Het is van belang om deze plaatsen regelmatig te controleren op voldoende voer. Eventueel kan het voer ook breedwerpig over het perceel worden gestrooid. Het alternatief voer kunt u verhitten door 1 kg zaad 2 x 5 minuten te verhitten in een magnetron op 700 Watt.

Meer informatie over muizen en het voorkomen van schade door muizen is te vinden op de [Infokaart Muizen](#).

Figuur 10.9.3 Nadat de muis het embryo uit het zaadje heeft gegeten, blijven de zaadresten achter.